

Moderne importord i språka i Norden

Titel: Den officielle normering af færøsk (ca. 1850–2000)

Forfatter: Jógvan í Lon Jacobsen

Kilde: Moderne importord i språka i Norden II.
”Det främmande” i nordisk språkpolitik. Om normering
av utländska ord, 2004, s. 71-106

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive>

© Novus forlag 2004

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Den officielle normering af færøsk (ca. 1850–2000)

Jógvan í Lon Jacobsen
Tórshavn

1. Indledning

1.1. Situationen i færøsk

Den officielle færøske sprogrøgt har været og er stadig kendetegnet ved leksikalsk purisme. Men der er dog mange importord i sproget (se fx Clausén 1978 og Jóansson 1997). Sprogdebatten i aviserne afslører, at færinger er uenige i, hvordan sproget bør normeres. Nogle foretrækker hjemlige nydannelser for nye begreber, mens andre hellere vil anvende importord. Der er stor opmærksomhed om sproget og i særlig grad om begrebet korrekthed. Man må ikke glemme, at færøsk som skrevet sprog kun er ca. 150 år gammelt. Da *Føroyamálsdeildin* ved *Fróðskaparsetur Føroya* (Institut for færøsk ved Færøernes Universitet) blev grundlagt i 1965, var formålet højere undervisning og forskning i færøsk. Men sprognormering har været en væsentlig del af arbejdet bl.a. ved ordbogsarbejde og sproglig rådgivning. I 1985 blev *Føroyska málnevndin* (Færøsk sprognævn) etableret, og har siden stået for den sproglige rådgivning til offentlige institutioner, medierne osv. Der eksisterer ikke nogen officielle vedtægter om retskrivning af importord, men der er tradition for at tilpasse retskrivningen af importordene, således at der er overensstemmelse mellem retskrivning og udtale (fx *kapteynur*, *sitrón*, *súkkla*). I enkelte ordbøger forekommer der forskellig retskrivning af samme ord; fx staves *konfirmation* både som *konfirmatióin* og *konfirmasjón*.

Den nære forbindelse til dansk kulturliv, fx tv-udsendelser med dansk tekst og/eller tale, danske undertekster i udenlandske film, danske ugeblade, dansk litteratur, danske skolebøger, brugervejledninger, reklameblade osv. har medført, at en mængde danske importord findes i færøsk, og sprogrøgten har derfor især været rettet mod danske importord. Man har forsøgt at sætte en grænse for, hvad der er færøsk og hvad der er dansk. De sidste 10–20 år har en stor del af importordene været engelske og amerikanske, bl.a. inden for moderne teknologi. De fleste henvendelser til sprognævnet drejer sig om at finde færøske ord for tilsvarende danske ord og udtryk. I sprognævnets oversigt for 2000 og 2001 kan man se, at oversættelser af danske ord og udtryk udgør ca. tre fjerdedele og oversættelser af engelske ord og udtryk ca. én fjerdedel, dog er spørgsmålene om færøske oversættelser af engelske ord steget lidt fra 2000 til 2001.

Purismen har været idealet i den færøske sprogrøgt lige fra begyndelsen og til i dag; der er ikke sket noget egentligt brud med purismen. Ikke alle var enige i den

puristiske linje. Det gjaldt bl.a. filologen Rikard Long, som i 1960'erne og 1970'erne var meget kritisk til purismen. I 1970'erne blev begrebet *setursføroyskt* (egl. universitetsfærøsk) lanceret. Termen blev dannet af folk, som var uenige i den officielle sprogpolitik. Baggrunden var, at folk med tilknytning til *Frøðskaparsetur Føroya* (i daglig tale ofte forkortet til *Setrið*) havde tegnet den officielle færøske sprogrøgt. Ordet var negativt ladet, og kritikerne mente, at den puristiske sprogrøgt, som fik inspiration fra islandsk, medførte en sproglig fremmedgørelse. Resultatet var – mente kritikerne – et konstrueret sprog, som var menigmand fremmed. Kritikerne mente, at puristerne ville danne et færøsk sprog, som ikke havde rod i dagligsproget. Det var den lærde akademiske orddannelse, som blev anfægtet af de radikale intellektuelle. Ordet *setursføroyskt* bruges ikke så meget mere, men den kritiske holdning til purismen kommer ofte til udtryk i fx sprogspalter og læserbreve i aviserne. Idéen er, at færøsk sprogrøgt i større grad bør acceptere importord. Kritikerne ønsker en mere deskriptiv holdning til sprognormeringen.

1.2. Sproget skriftfæstes

I 1846 lancerede V.U. Hammershaimb (1819–1909) sin færøske retskrivningsnorm, og færøsk blev til som moderne skriftsprog. Ortografien er etymologisk, og det medfører, at der kan være stor forskel mellem skrift og tale. Denne ortografi anvendes i dag med enkelte modifikationer.

De ældste sproglige mindesmærker blev skrevet på gammelfærøsk eller norrønt. Men i løbet af middelalderen udgik færøsk som skriftsprog på Færøerne og blev erstattet af dansk. Særlig efter reformationen slog dansk skriftsprog for alvor igenem på Færøerne.

Da færøsk jo ikke eksisterede som officielt sprog og ikke havde nogen skriftnorm, kunne det heller ikke udvikle nogen form for standardudtale. Talesproget udviklede derimod en lang række dialekter, og da man omkring 1800 for alvor begyndte at optegne færøske kvad, var det på dialekt. Da der ingen fælles retskrivning var, benyttede hver enkelt optegner sig

Grundlæggeren af det færøske skriftsprog, V.U. Hammershaimb (1819–1909).

af en mere eller mindre ortofon dialektal retskrivning. En af optegnerne var Jens Chr. Svabo (1746–1824), som gjorde sin egen ortografi. Han indsamlede kvad og optegnede ord fra talesproget (Matras 1939; Matras 1966–70). I 1823 udkom *Matteus evangelium* i færøsk oversættelse (Schrøter 1823), og i 1832 blev *Færingesaga* (Rafn 1832) udgivet i færøsk oversættelse sammen med den norrøne originalform og en dansk oversættelse. Her møder man de første egentlige forsøg på at skabe en brugbar retskrivningsnorm, især i det sidstnævnte værk (Skårup 1964). Men dialektforskellen var et problem, for hvilken dialekt skulle man lægge til grund for en fremtidig ortografi? Spørgsmålet fandt sin løsning med V.U. Hammershaimbs retskrivning fra 1846, der fandt sin endelige form i hans færøske grammatik fra 1854. Hammershaimb var dog ikke alene om at udvikle den færøske retskrivning. Han fik god hjælp fra bl.a. islændingen Jón Sigurðsson og professor C. C. Rafn i København. Ortografien er et ægte barn af romantikken og skandinavismen i Norden.

I indledningen til *Færøsk Anthologi* kommer Hammershaimb (1891:LV) med en slags sproglig programerklæring. Han siger, at da han blev opfordret til at meddele kvad m.m. i Oldskriftselskabets skrifter og at lave en færøsk grammatik, blev han sat i et dilemma, fordi han ikke syntes, at nogen af dialekterne kunne bruges som fælles skriftsprog for alle øerne. Hvis han valgte en enkelt dialekts lydbetegnelse, ville det være en uret mod de andre dialekter, og hvis han valgte en etymologiserende retskrivning, ville det virke kunstigt og doktrinært. Men han siger:

“Jeg valgte den etymologiserende skrivemåde, da den forekom mig at frembyde de største fordele for sproget, dersom det skulde have nogen fremtid for sig; ikke blot at meddelelser på færøsk herved blev lettere at læse for fremmede og tækkeligere af udseende, men også at Færingerne herved kom nærmere til de nærbeslægtede sprog: islandsk og dansk, fik lettere ved at tilegne sig det fælles i disse i stedet for at isolere sig ved at lade deres på forskellig måde forvanskede udtale give sig udtryk i skriftsproget.”

Hammershaimb valgte, som han selv siger, at bygge på det etymologiske princip, og han tog sit udgangspunkt i det norrøne sprog, idet han dog tog hensyn til nogle af de ændringer, sproget havde gennemløbet. Samtidig opnåede man, at mange af de dialektale forskelle ikke kom til syne i retskrivningen. Den blev så at sige “overdialektal” og undgik derved at favorisere en enkelt dialekt (Matras 1951).

1.3. Retskrivning og udtale

Den store afstand mellem ortografi og udtale måtte blive en følge af det etymologiske princip, og det medførte pædagogiske problemer. Folk havde svært ved at lære retskrivningen. Et forslag, fremsat af filologen Jakob Jakobsen i 1889 (Larsen 1991) om en fonetisk retskrivning, vandt dog ikke tilslutning. Jakobsen mente, at retskrivningen skulle bygge på udtalen og ikke på etymologi. Jakobsen var helt klart inspireret af fonetikken,

mens Hammershaimb var romantiker. Et kompromis fra 1895, en let modificeret udgave af Hammershaimb-normen med nogen tillempringer til udtalen, fik heller ikke nogen tilslutning. Eftertiden har – bortset fra mindre justeringer – holdt fast ved den retskrivning, som i dag bærer Hammershaimbs navn. Men en af Hammershaimb indført (etymologisk begrundet) forskel mellem *ø* og *ö* slog aldrig rigtig an; fx praktiseredes den ikke af de første færøsskrevne aviser i 1890'erne. Den senere bibeloversætter og grammatikforfatter Jákup Dahl fastholdt den dog i sin skolegrammatik (Dahl 1908) og i sin bibeloversættelse (fx *Det ny Testamente* fra 1937). I 1954 blev der foretaget nogle retskrivningsændringer, fx angående dobbeltskrivning af konsonanter foran en tredje konsonant i bøjningsendelsen genitivs-*s* (*fjals* istedet for *fjalls* og *kendi* istedet for *kenndi*), et par valgfrie former og en varsom tillemprning til udtalen (fx *ongin* ved siden af *eingin*).

Normeringen fra omkring 1850 gjaldt kun selve retskrivningen og sagde intet om, hvordan færøsk skulle udtales, dvs. der var ingen udtalenorm. Princippet synes egentlig at være, at enhver skulle kunne udtale sproget i overensstemmelse med sin egen dialekt, fx ved oplæsning af skriftsprogsnormen. I sin redegørelse for den færøske udtale i grammatikken fra 1854 (i revideret udgave ved Jakobsen i Hammershaimb 1891), gør Hammershaimb sig netop stor umage for at belyse udtaleforskellene i dialekterne, uden egentlig at fremhæve nogen af dem på bekostning af andre (helt undgår han dog ikke at anlægge æstetiske synspunkter, da han anser visse dialekter for at have en mere "ren" og "klangfuld" udtale, mens han om andre anvender udtryk som "plat" og "bondeagtig").

Hammershaimbs *Færøske Anthologi* (1891) indeholdt også en færøsk-dansk ordbog (ordliste til anthologiens tekster og tidligere udgivne kvadtekster) udarbejdet af Jakob Jakobsen, og den havde udtaleangivelse efter hvert opslagsord. I en sådan situation var man selvfølgelig nødt til at vælge en bestemt udtale. Dette valg diskuteres ikke. Det konstateres nøgternt i en fodnote til første bogstav (*A, Á*), at "Hvert ord er gengivet med lydskrift i Sydstrømdialekt", dvs. at udtalenormen bygger på udtalen omkring hovedstaden, Tórshavn. Samme oplysning finder vi i indledningen til 1. bind ("J. Jakobsen har ... ved hvert enkelt ord i glossaret i klammer givet dets udtale i Sydstrømdialekt"). Denne praksis er videreført i færøske ordbøger, fx i Chr. Matras' og M.A. Jacobsens *Føroysk-donsk orðabók* (1927–28), og i 2. udgave af denne ordbog (1961); den færøske modersmålsordbog (1998) *Føroysk orðabók* har samme udtaleangivelser. En undtagelse er *Donsk-føroysk orðabók* (1995), hvor fx <ó> udtales som [øu] (i stedet for Tórshavnsdialektens [åu]). Men bortset fra den sidste ordbog har traditionen sandsynligvis bidraget væsentligt til at cementere centralfærøsk udtale som grundlag for en slags udtalestandard, selv om man ingenlunde kan sige, at den er godkendt som sådan, hverken fra officiel side eller hos menigmand.

I 1770'erne skrev oplysningsmanden Jens Chr. Svabo (1746–1824), at sproget gik sin undergang i møde og anbefalede færingerne til at gå over til dansk i tale og skrift, fordi sproget var så blandet med dansk, at det næppe kunne lade sig gøre at få det til færøsk igen. For ham var der to muligheder: enten at gå tilbage til de gamle islandske håndskrifter efter ord eller at gå over til dansk. Det første alternativ, som vi kan kalde for det puristiske, var helt utænkeligt for ham. Han troede ikke på, at sprogrensning var nogen løsning, fordi folk formentlig ikke ville acceptere de nye

ukendte ord. Purismen var således for ham ikke noget reelt alternativ. Svabo anbefalede derfor færingerne at overtage dansk. Han opfordrede til en rationel løsning helt uden nationale følelser. Han var rationalist og oplysningsmand.

I løbet af 1800-tallet var der synspunkter om at færøsk næppe ville overleve som sprog. Jakobsen kom ind på sprogblending i slutningen af 1800-tallet:

“På den ene side vrimler det i den daglige tale af ufærøske, navnlig danske, ord og vendinger, så man skulde tro, at sproget med stærke skridt gik sin opløsning i møde” (Matras 1957).

2. *Tre centrale purister*

Mange færingar har i tidens løb bidraget med nye ord for fremmede begreber. Her skal tre af dem omtales i kronologisk rækkefølge: Jakob Jakobsen, Chr. Matras og J.H.W. Poulsen. De trækkes frem, fordi de har præget sprogbrugen og sprogholdninger i deres samtid og har videreført den puristiske idé, og samtidig repræsenterer de tre generationer.

2.1. *Jakob Jakobsen (1864–1918)*

Ordet *sprogrensning* kan defineres som arbejdet at skabe en sprognorm, udvikle/udbygge den og få den accepteret i det sprogsamfund, hvor den hører hjemme. Med den officielle retskrivning og grammatikken kunne den færøske sprogrensning for alvor begynde. En af de personer, som på et relativt tidligt tidspunkt gik ind i sprogdebatten om ordforrådet var filologen Jakob Jakobsen (1864–1918). Et af hans hovedindlæg i sprogdebatten drejede sig om udvikling og udbygning af færøsk. For Jakob Jakobsen var normering af ordforrådet det centrale. Han var i slutningen af 1800-tallet meget bekymret over alle danismerne i talesproget. Han var særlig opmærksom på såkaldte *anbeheitilsi-ord*, dvs. danske importord med præfikser og suffikser, fx *be-*, *for-*, *an-* og *-heit*: *behøva*, *bedrøvaður*, *begynna*, *behag*, *bestemma*, *forharmaður*, *forkláring*, *forskelligur*, *forstanda*, *forsvara*, *angennemur*, *fríheit*, *klárheit*. Han påviste, at man i mange tilfælde havde tilsvarende færøske ord, men de færøske ord havde fået negative konnotationer. Jakob Jakobsen var klar over, at forudsætningen for udviklingen af færøsk først og fremmest var et spørgsmål om at få udviklet det nødvendige færøske ordforråd, dvs. danne nye ord for nye begreber. Færøsk var godt repræsenteret på enkelte domæner, fx “sådanne som stå i umiddelbar sammenhæng med færingens daglige syssel og arbejde” (Matras 1957: 51). Som eksempel på et område med få importord nævner han ord for “oprørt sø”: “Så godt som alle de mange navnord, der betegner mere eller mindre oprørt sø, ere af hjemlig oprindelse” (ibid.). Men man havde behov for nye ord, når man skulle beskæftige sig med nye begreber. Jakobsen mente, at der måtte skabes nye ord for nye begreber.

Jakobsen var den første egentlige sprogfornyer og den første færøske sprogrenser, purist (Larsen 1993:12). Han argumenterede for, at man måtte gå i gang med at forny sproget, hvis det skulle kunne bruges som et moderne skriftsprog. Grunden til at han blev så radikal purist, kan have forbindelse med hans rejse til Shetlandsøerne i årene 1893–95, hvor han indsamlede norrøne ord til en ordbog over det norrøne sprog. På Shetlandsøerne så han, hvordan det var gået med det norrøne sprog dér og har naturligvis sammenlignet sprogsituationen på Shetlandsøerne og på Færøerne:

“Jo mere jeg studerer dette stakkels mishandlede sprog og forsøger på at smede stumperne sammen, des stærkere føler jeg dets nære slægtskab med mit eget modersmål, des stærkere kærligheden dertil, og des stærkere hadet til skotter og engelskmænd (britter), som planmæssigt har kuert det i vækst og trivsel...” (ibid. s. 14).

Jakob Jakobsen gjorde mange færøske ord inden for astronomi. Grunden til det var, at han var redaktør på almanakken, som Københavns Observatorium udgav. Jakobsen havde ansvaret for den færøske udgave af almanakken, og oversættelsen krævede, at der blev lavet en hel del nye ord. Han ville ikke bruge importordene, men dannede i stedet for nye ord. En stor del af Jakobsens almensproglige nydannelser var oversættelser (oversættelseslån) af fremmede ord, først og fremmest fra dansk. Nogle eksempler kan illustrere dette (de tilsvarende danske ord står i parentes bagefter): *eftirspurningur* (efterspørgsel), *ferðarloysi* (rejsetilladelse), *mállæra* (sprogglære), *ráevni* (råstof), *tannarøkt* (tandpleje). Oversættelserne kunne også have en mindre direkte forbindelse med det fremmede ord, fx *blóðvitnismaður* (martyr), *tollkrevjari* (tolder). Han havde også en del ord uden nogen formel forbindelse til det fremmede, fx *bókamaður* (litterat), *evnisfrágreiðing* (kommentar), *revsingarríma* (satire). I enkelte tilfælde oversatte Jakobsen det fremmede ord med en ordforbindelse, fx *lærdur háskúli* (universitet), *fagrar bókmentir* (skønlitteratur).

Jakobsen lod sig inspirere fra islandsk, og mange af hans nydannelser har rod i islandske ord. Der er både tale om direkte lån og tilpassede lån. Her kommer nogle af hans nydannelser med de tilsvarende islandske og danske i parentes: *bókamentir* (bókmentir = litteratur), *fyrirmynd* (fyrirmynd = forbillede), *halastjorna* (halastjarna = komet), *hugsjón* (hugsjón = ideal), *sjónarringur* (sjónarhringur = horisont), *skjalasavn* (skjalasafn = arkiv). Af islandsk inspirerede ord med løsere formel forbindelse kan nævnes *jarðarringur* (miðjarðarhringur = ækvator), *sjónarvitni* (sjónarvottur = øjenvidne), *skákskrift* (skáletur = kursiv). Eksempler på gamle ord med ny betydning er *básur*: bás i en stald > stand på udstilling; *deild*: jordlod > afdeling, fx i en virksomhed eller idrætsdivision; *rás*: trådt sti > fjernsyns- og radiokanal.

Mange af Jakobsens nydannelser kom aldrig i brug, men det er hans store fortjeneste at han påviste en metode til fornyelse af ordforrådet (Larsen 1993). Færøske sprogpurister har siden dengang fulgt denne linje og har først og fremmest praktiseret leksikalsk purisme med forbillede i den islandske tradition. Jakobsen nævner

overhovedet ikke muligheden for at optage importord i en eller anden tillempet form. Han praktiserede kun leksikalsk purisme.

2.2. Christian Matras (1900–1988)

Chr. Matras professor dr. phil. blev i 1936 ansat som lektor i færøsk ved Københavns Universitet, i 1942 blev han docent og i 1952 professor samme sted (Heinesen Gaini & Simonsen 2002: 35–36). I 1965 blev *Frøðskaparsetur Føroya* etableret, og samme år blev Chr. Matras ansat som professor i færøsk sprog ved universitetets eneste institut: *Føroyamálsdeildin* (institut for færøsk sprog og litteratur). Han var den første og i nogle år den eneste fastansatte lærer og forsker ved instituttet. Ved årsskiftet 1971–72 fratrådte han sin stilling. Han var purist og fulgte i Jakobsens fodspor, og der er mange nye ord fra hans hånd. Han syntes at purismen var den rigtige løsning, fordi der var så mange muligheder for orddannelse i sproget. Sammen med M.A. Jacobsen redigerede Matras *Føroysk-donsk orðabók* (1927–28). Som 29 årig skrev Matras en artikel om færøsk sprogpolitik i tidsskriftet *Varðin* (jf. Matras 1929: 46–59). Matras kunne godt forstå det fornuftige i Jakobsens forslag til en fonetisk ortografi, men eftertiden skal være taknemmelig for, at Hammershaimbs norm sejrede til sidst, siger Matras i artiklen. Han mente, at den etymologiske norm gav større muligheder for udvikling af sproget. Dannelse af nye ord med fx omlyd, gamle affikser osv. syntes han var nemmere med en etymologisk end en fonetisk ortografi. I artiklen tog han et nationalromantisk digt fra 1888 som udgangspunkt. Anden juledag i 1888 blev der holdt et møde i lagtingsalen i Tórshavn med temaet: bevarelsen af de nationale værdier. Færingerne havde med nationalromantikken fået øjnene op for de nationale værdier. Politikeren og digteren Jóannes Patursson (1866–1946) havde skrevet et digt, som blev læst op på mødet. I digtet bruges et nydannet ord, *stinni*, i betydningen 'kraft'. Matras sagde, at ordet både pegede tilbage til et gammelt orddannelsesprincip og frem i tiden som en mulighed i dannelse af færøske ord. Dermed var det blevet påvist, siger Matras, at det lod sig gøre at danne nye substantiv med gamle suffikser i stedet for den almindeligt anvendte danske endelse *lighed*. Matras var enig i, at færinger havde lært meget af islændinge, når det gjaldt dannelse af afløsningsord, men han påviste samtidig, at man ikke kunne tage kritiskløst fra islandsk, fordi ikke alle islandske ord passede ind i færøsk.

Den symbolske betydning, som digtet havde for Matras var, at i sproget lå der store muligheder for orddannelse. Der er naturligvis nogen retorik i referencen til digtet, men det viser, at det er muligt at danne et substantiv *stinni* ud fra et adjektiv *stinnur* med en afledningsendelse. Med dette digt begyndte genrejsningen af det færøske sprog, som havde til formål at udvide det færøske sprog på hjemlig grund og udbygge færøsk til et funktionelt værktøj for hjemlige og almene tanker. Af nydannelser fra Matras' hånd kan nævnes: *evnisbundin* (materiel), *ígerð* (infektion), *gagnnýta* (udnytte), *yrkisgagn* (organ), *sannkenning* (erkendelse), *sjóbúnaður* (havbrug), *skilmarking* (definition), *algilding* (generalisering) (Poulsen 1991a). Matras brugte meget det islandsk inspirerede ord *frøði* i betydningen videnskab, derfor er der en del sammensatte ord med *frøði* som andet sam-

mensætningsled, fx *alisfrøði* (fysik), *jarðfrøði* (geologi), *læknafrøði* (medicin), *evnafrøði* (kemi), *lívfrøði* (biologi), *støddfrøði* (matematik). Matras overtog arbejdet med Københavns Observatoriums almanak efter Jakobsen og var redaktør fra 1939 til 1971. Fra 1972 til 1978 var J.H.W. Poulsen redaktør. Alle tre redaktører havde purismen som ideal, og de dannede mange nye fagudtryk (se yderligere Jóhannesarson & Joensen 1999: 7–21). Almanakken havde stor betydning for udviklingen af færøske fagudtryk, og mange af de ord, som bruges i dag som ganske almindelige færøske ord, kom oprindeligt fra almanakken. Matras var dog ingen fanatisk purist, særlig i hans skønlitterære oversættelser bruger han ofte importord.

2.3. Jóhan Hendrik Winther Poulsen (1934–)

J. H.W. Poulsen blev ansat på *Føroyamálsdeildin* i 1968 og blev i 1986 udnævnt til professor i nordisk, særlig færøsk sprog. Han fratrådte sin stilling ved instituttet i 1997. Han har arbejdet meget med sprognormering, hvor hans hovedindsats var ”orddannelse på hjemlig grund”, dvs. puristiske nydannelser (Poulsen 1985). Poulsen praktiserer såkaldt lærd orddannelse, dvs. at han danner nye ord af gamle til dels uproduktive suffikser (fx *bulald* for body stocking og *mótald* for modem), og ord med omlyd (fx *telda* for pc dannet af roden i ordet *tal* med i-omlyd). Han har været produktiv i sin nyorddannelse, både i fagsprog og almensprog. Han redigerede supplementsbindet til *Føroyskdonsk orðabók* (1974) og var hovedredaktør på den monolingvale færøske ordbog, *Føroysk orðabók* (1998). Desuden var han formand for *Føroyska málnevndin* (Færøsk sprognævn) fra 1985–1997. Han har i al sin virksomhed fulgt den samme puristiske linje som Jakobsen og Matras. Poulsen havde i

Professor Jóhan Hendrik Winther Poulsen (f. 1934), som står bag flest nyorddannelser i færøsk.

flere år et sprogprogram, *Orðabókin* (Ordbogen) i radioen, hvor emnet var sprog og sprogbrug. Antallet ord fra hans hånd løber sig op i flere hundrede, og mange af dem hører til det daglige ordforråd, fx *bingja* (container), *flogbólur* (volleyball), *fløga* (cd), *gegni* (habilitet), *hugburður* (holdning), *telda* (computer), *tyrla* (helikopter). På fagordsområdet har Poulsen bl.a. redigeret en ordliste med computertermer, *Nøkur teldorð* (1990), og en ordliste med færøske termer inden for olieindustri, som oliedepartementet og Færøsk sprognævn tog initiativ til. Listen blev redigeret i 2002 og findes på sprognævnets hjemmeside (www.fmn.fo).

Orddannelsesprincippet er det puristiske: nydannelser på hjemlig grund. Metoden er hovedsagelig sammensætninger (fx *flogbólur*, *hugburður*, *talgildur*) og afledninger (fx *telda*). Ordet *fløga* (cd) er eksempel på et gammelt ord med ny eller udvidet betydning (*fløga* betyder oprindeligt 'lag i en høstak').

I computerordlisten forekommer dog enkelte importord, fx *bit* for *bit*, *být* for *byte*, *fila* for *file*, *funka* for *funktion*; derimod hedder fx *RAM ritminni* (egl. skriftminde) *ROM* hedder *lesiminni* (egl. læseminde), og *macro* hedder *fjølvi*. I ordlisten er der indsat to korte artikler, som beskriver to nye fagtermer: *telda* (pc) som er en nydannelse og *kervi* (system), som er et gammelt ord med udvidet betydning. Idéen med de to artikler er formentlig at argumentere for, at det er praktisk muligt at bevare leksikalsk purisme i fagsproget.

I 1974 redigerede J.H.W. Poulsen en liste med landenavne. I denne liste har navnene bibeholdt den fremmede retskrivning. En sammenligning mellem 1974-listen og verdensatlasset (1993) viser en stor ændring i retskrivningen af fremmede navne, fx *Bangladesh* > *Bangladesj*; *Qatar* > *Katar*; *Swaziland* > *Svasiland*; *Tchad* > *Kjad*; *Thailand* > *Teiland*. Sprognævnet har efterfølgende foreslået at skrive fx *Tailand*, fordi <ei> i store dele af landet udtales som [oi].

Stednavnenormeringen i atlasset kan deles op i tre punkter:

- 1) Den fremmede ortografi bliver afløst af færøsk ortografi, fx *Chile* > *Kili*, *Costa Rica* > *Kosta Rika* og *Yemen* > *Jemen*.
- 2) Neologismer. En oversættelse afløser det fremmede, fx *Cape Town* > *Høvdastaður* og *Cape Province* > *Høvdaland*, hvor hvert led oversættes til det tilsvarende færøske.
- 3) Gamle til dels ukendte navneformer i stedet for andre almindeligt anvendte navneformer, fx *Björgvin* for *Bergen*, *Burgundarhólmur* for *Bornholm*.

Stednavnenormeringen er placeret her, fordi J.H.W. Poulsen har været med i dette normeringsarbejde sammen med forlaget Føroya Skúlabókagrunnur.

Endre Brunstad (Brunstad 2001: 276–78) opstiller ni tendenser for J.H.W. Poulsens orddannelser:

- 1) Hellere korte end lange ord.
- 2) Hellere afledninger end sammensætninger (*telda*, *tyrla*, *glæra*, *bingja*).
- 3) Støtte i etymologi, fx *volly ball* > *flogbólur*, hvor *volly* kommer af det latinske ver-

bum *volare* 'flyve'.

- 4) Brug af hjemlige sprogelementer (affikser, omlyd osv.), fx *telda* dannet af roden i *tal*.
- 5) Søge i udkanten af leksikonet, give gamle ord ny/udvidet betydning.
- 6) Lydlig lighed, fx lade det nye ord have samme begyndelsesbogstav som det fremmede: *skíggi* for *skerm/screen*.
- 7) Tage udgangspunkt i opfordringer fra sprogbrugerne.
- 8) Støtte i islandsk.
- 9) Bruge listige kneb i implementeringen.

Blandt de mest betydningsfulde tendenser i orddannelsen står (1), (2), (4), (5), (8).

Sammenfattende kan man sige, at det som Jakobsen i slutningen af 1800-tallet introducerede som en metode til fornyelse af sproget, videreføres op gennem 1900-tallet af Chr. Matras og J.H.W. Poulsen.

3. Foreninger og institutioner

3.1. Generelt

Der er mange foreninger og institutioner, som har haft stor betydning for udbygningen/udviklingen af færøsk, siden retskrivningsnormen blev lanceret omkring midten af det 19. århundrede. Her gives først en kort oversigt over de vigtigste af disse foreninger, og i næste afsnit får de en lidt fyldigere behandling.

Føroya Fólkaháskúli (grundlagt i 1899) har haft stor betydning for færøsk kultur. De nationale foreninger (*Føroyingafelag*) i København og på Færøerne lagde – sammen med ungdomsforeningerne – stor vægt på at gøre færinger bevidste om de nationale kulturværdier og arrangerede møder for at diskutere færøsk sprog og kultur. Desuden kan man nævne, at forlag, som udgav færøsk litteratur i begyndelsen af 1900-tallet havde stor betydning i selve formidlingsprocessen og i publiceringen af færøsk litteratur. *Hitt føroyska bókmentafelagið* (den færøske litteraturforening) udgav bl.a. J. Dahls færøske grammatik i 1908; en grammatik som i kraft af sin anvendelse i færøskundervisningen på lærerseminariet og i folkeskolen fik stor betydning for normeringen af grammatikken og de grammatiske termer. *Hitt føroyska studentafelagið i Keypmannahavn* (Den færøske studenterforening i København) udgav færøsk litteratur og fungerede desuden som diskussionsforum for færøske studenter i København under besættelsen.

Udgivelsen af tidsskriftet *Varðin* fra 1921 har først og fremmest haft betydning for udviklingen af det færøske litteratursprog. I 1933 blev *Føroya Málfelag* (Færøernes Sprogforening) etableret og fungerede som forlag.

I 1952 blev *Føroya Fróðskaparfelag* (Videnskabernes Selskab) grundlagt. Hovedformålet var at udvikle færøsk som videnskabsprog. Det gjorde man bl.a. ved at udgive en årbog, *Fróðskaparrit*, der har haft stor betydning for udviklingen af færøsk videnskabsprog og færøske fagterminologier. I 1958 blev *Føroya Málfelag* afløst som

sprognormeringsorgan af *Málstovur Føroya Fróðskaparfelags* (Videnskabernes Selskabs Sproginstitut) (Poulsen 1991b:50).

3.2. *Føroya Fólkaháskúli*

Hvis en norm skal få en effekt, må der findes nogle kanaler, hvorigennem normen kan formidles eller implementeres, og til det arbejde kræves der et "støtteapparatet". Brunstad (2001:301) siger:

"Dei som stod for det språkpolitiske organisasjonsarbeidet [på Færøerne], utbreiinga av språket, utbygging av støtteapparat for språket etc., førte tradisjonen [dvs. den puristiske tradition] vidare."

Her skal nævnes nogle vigtige "støtteaktører".

26. december 1888 holdt man et møde i lagtingssalen for at diskutere det færøske sprogs status og modersmålets stilling i det færøske samfund. Dagsordenen var kort men alvorlig: Bevarelsen af de nationale værdier. Færingerne havde med nationalromantikken fået øjnene op for de nationale værdier. Dette såkaldte "julemøde" blev startskuddet til den nationale bevægelse på Færøerne. På mødet kom de nationale strømninger til udtryk. Ideerne var klare: man ønskede at give modersmålet bedre vilkår i det færøske samfund. Mødet kom til den resolution: at færøsk skulle ind i skolen og i kirken, dansk udenadslære skulle holde op, og færøsk skulle bruges i alle offentlige anliggender. På mødet vedtog man desuden, at der skulle arbejdes frem imod en etablering af en færøsk folkehøjskole.

Et konkret resultat af mødet var oprettelsen af *Føringafelag* i 1889, hvis formål var at arbejde for det færøske sprogs status. Et andet resultat var at *Føroya Fólkaháskúli* blev grundlagt i 1899. Her blev der undervist på færøsk, og der blev lagt stor vægt på undervisning i færøsk sprog, litteratur, kultur, historie, matematik, naturhistorie og geografi. Skolens formål var at udvikle færinger kulturelt, nationalt og erhvervsmæssigt. Skolens grundlæggere Rasmus Rasmussen (1871–1961) og Símun av Skarði (1872–1942) mødtes på Askov højskole i 1896 og fik dér inspirationen til at grundlægge en færøsk højskole. Rasmus Rasmussen skrev bl.a. den første færøske roman, *Bábelstornið*, i 1907, en naturalistisk skildring af et færøsk bygdesamfund. Símun av Skarði skrev bl.a. den færøske nationalsang *Tú alfagra land mítt* på højskolen i 1905. Højskolens ideal var, at skolen skulle være grundelementet for en kulturel/sproglig udvikling, og helt fra begyndelsen havde det færøske sprog den plads, som tilkommer modersmålet.

3.3. *Hitt føroyska studentafelagið i Keypmannahavn (Den Færøske Studenterforening i København)*

I 1901 blev studenterforeningen *Grani* grundlagt. Foreningens hovedformål var at

“smidiggøre sproget”, dvs. at udvikle færøsk, således at det kunne anvendes på nye områder. Man var interesseret i at udvide brugsområdet for færøsk. På et af *Grani's* møder blev det bestemt, at Jákup Dahl skulle skrive en færøsk sproglære. Den udkom i 1908, og som lærebog i færøsk grammatik fik den stor betydning for udviklingen af en morfologisk norm og i udbredelsen af færøske grammatiske termer.

Grani blev siden afløst af *Hitt føroyska studentafelagið í Keypmannahavn*, som blev oprettet i 1910 i København. Foreningen arbejdede meget aktivt med den færøske sprogrejsning. Den udgav færøsk litteratur, bl.a. den første færøske digtsamling, *Yrkingar*, af J.H.O. Djurhuus i 1914. Foreningen var engageret i striden om en normeret retskrivning af de færøske stednavne og udgav i 1924 dels et hefte med færøske stednavne og dels en bog om retskrivning af stednavne. Foreningen var aktiv i diskussionen om færøsk som undervisningssprog i skolen. I 1937 udgav Studenterforeningen et skrift, som var en opfordring til at få ændret den så kendte §7 (som påbød at undervisningssproget skulle være dansk). Den blev ændret i 1938.

3.4. *Føroya Málfelag (Færøernes Sprogforening)*

Den første færøske forening, som arbejdede med færøsk sprogplanlægning på Færøerne, var *Føroya Málfelag*, som blev stiftet i 1933. Formålet var at udvikle færøsk til at kunne anvendes på alle områder i det færøske samfund, at give sproget lovmæssige rettigheder i alle anliggender, at give vejledning i anvendelse af skriftlig færøsk, og at udgive bøger som kunne fungere som forbillede for, hvordan man skulle formulere sig på skrift. Men dens levetid var kort. Foreningens sidste generalforsamling blev holdt i 1941, og i 1949 gjorde man et mislykket forsøg på at genetablere foreningen.

Foreningen arbejdede både med korpusplanlægning og statusplanlægning (se Poulsen 1991b: 49–50). Der blev lagt stor vægt på at danne færøske fagord, bl.a. havde foreningen forskellige terminologiudvalg, fx inden for handel, søfart, jordbrug, medicin, jura, skole, teknologi osv. I 1934 udkom *Brævabók*, en håndbog i udfærdigelse af breve, og i 1935 kom en lille litteraturhistorie *Bókmentasøga* af Chr. Matras. *Føroya Flora* af Rasmus Rasmussen kom i 1936, og i 1937 kom en lille almensproglig færøsk-dansk og dansk-færøsk ordbog med titlen *Yrkisnøvn*, dvs. fagbenævnelser.

3.5. *Málstovnur Føroya Frøðskaparfelags (Sproginstituttet ved Færøernes Videnskabelige Selskab)*

De samme personer, som var aktive i den færøske sprogdebat i Danmark under krigen, fortsatte deres arbejde, efter at de var kommet hjem til Færøerne efter krigens afslutning. I 1952 blev *Føroya Frøðskaparfelag* etableret, og initiativtagerne var Hans Debes Joensen (1913–1995) og Jóannes Ramussen (1912–1992). Foreningen udgav *Frøðskaparrit*, et videnskabeligt tidsskrift på færøsk. Man arbejdede fortsat med at

udruste og udvikle færøsk som videnskabsprog, således at det kunne dække de nye sproglige behov. I 1958 blev *Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags* oprettet. Det var et sprogorgan med tilknytning til *Føroya Fróðskaparfelag*. Formålet med dette sprogorgan var at indsamle ord til et seddelkartotek, og at arbejde med udvikling af færøsk inden for forskellige fagområder. *Málstovnur* gav også sproglig vejledning. Jóhannes av Skarði (1911–1999) var sekretær helt fra begyndelsen til den blev nedlagt i 1993. I 1980 flyttede *Málstovnur* ind i eget lokale med telefon og en halv sekretærstilling, og samtidig blev et uofficielt sprognævn oprettet i tilknytning til *Málstovnur*, som således fik funktion som et sprogsekretariat. *Føroya Fróðskaparfelag* var den egentlige årsag til at *Fróðskaparsetur Føroya* (Færøernes universitet) blev etableret i 1965.

Den egentlige årsag til oprettelsen af *Málstovnur* var nødvendigheden af at få dannet færøske afløsningsord og videnskabelige termer i forbindelse med udgivelsen af den videnskabelige årbog, *Fróðskaparrit*, som udelukkende blev skrevet på færøsk de første mange år. Man forsøgte at smidiggøre færøsk som videnskabsprog. Argumenterne for at oprette *Málstovnur* var bl.a., at man skulle kunne bruge færøsk på alle fagområder, og færøsk skulle have nye ord for nye begreber. Man tænkte både på sproget i administrationen og i forskellige fagsammenhænge (Heinesen et al. 2002: 18).

Et af de første initiativer fra *Málstovnur* var en ny udgave af *Føroysk-donsk orðabók* af M.A. Jacobsen og Chr. Matras i 1961 (1. udgave var fra 1927/28). Selskabet udgav bogen, mens Færøernes Landsstyre og den danske stat bekostede udgaven. Overskuddet af salget skulle indgå i et ordbogsfond (*Orðabókagrunnurin*). Ordbogsfondet har siden den dag finansieret mange færøske ordbogsudgivelser.

3.6. *Føroyska málnevndin* (Færøsk Sprognævn)

I 1985 blev det offentlige færøske sprognævn, *Føroyska málnevndin*, oprettet med lignende struktur og statutter som de øvrige nordiske sprognævne; dog ligner formålsparagraffen mest den islandske med et udpræget puristisk og normativt sigte. Sprognævnet hører under kulturdepartementet. Det er et rådgivende sprogrøgts- og sprogværnsorgan, som skal give vejledning og råd til enkeltpersoner og institutioner om færøsk sprog og sprogbrug. Sprognævnet skal også registrere nye færøske ord og bidrage til dannelse af nye færøske ord, og det skal holde et vågent øje med ukorrekt sprogbrug og – som det hedder – prøve på at forhindre det i at fæstne sig i sproget. Sprognævnet skal have samarbejde med terminologiorganer og institutioner og efter bedste evne forsøge at yde støtte til dem. Sprognævnet har et sekretariat med en sekretær på fuld tid. Der lægges vægt på, at Sprognævnet skal have et godt samarbejde med medier og institutioner med stor sproglig påvirkning, fx centraladministrationen, skoler, aviser, radio og tv. Der kommer mange henvendelser til Sprognævnet, mest gennem telefon og e-post. If. formålsparagraffen skal sprognævnet også besvare spørgsmål om personnavne og stednavne m.m. Men siden oprettelsen af personnavneudvalget i 1992, har spørgsmål om personnavne været administreret af dette organ, hvis formand er en videnskabelig medarbejder ved afdelingen for færøsk ved universitetet.

Sprognævnet har fem medlemmer, som mødes en gang om måneden for at drøfte indkomne spørgsmål. Landsstyret udnævner medlemmerne efter anbefaling fra kulturdepartementet, afdelingen for færøsk ved universitetet, modersmåslærerforeningen, forfatterforeningen og journalistforeningen. Sprognævnet vælges for fire år. Afdelingen for færøsk yder sproglig hjælp og vejledning efter behov og lader sine sprogsamlinger stå til disposition. Sprognævnets sekretariat, *Málstovan*, har lokaler på Føroyamálsdeildin. Sprognævnet deltager i det nordiske sprogsamarbejde.

Sammenfattende kan man sige, at dagens sprogpolitik implementeres gennem de sædvanlige kanaler: ordbøger, grammatikker, aviser, radio og tv, terminologiværker, standardværker, lærebøger, skoler, gennem sprognævnets talerør *Orðafar* og den daglige rådgivning fra sprognævnets sekretariat, gennem telefon og e-mail til mediefolk, journalister osv.

3.7. Andre distributionskanaler

En betydelig andel nydannelser bliver kendt i offentligheden gennem skolebøger. Man har i de senere år udgivet mange færøske skolebøger især til folkeskolen i fag som fx matematik, regning, fysik, kemi, historie, natur og teknologi. Nye færøske ord som fx *trihyrningur* (trekant), *samløga* (addition), *stigvísí* (potens), *javnffjarur* (parallel) er kommet i brug gennem nye matematik- og regnebøger. Der bruges dog en del importord i matematikbøger, fx *algebra*, *parabolur*, *paráþil* (parabel), *funksjón*, *hýperþil*, *trapets*, *sýlindari*.

Der udgives mange børnebøger på færøsk. Gennem børnebøgerne lanceres mange nye ord. Ord som er indkommet i talesproget gennem børnebøger og skolebøger er, fx *áarross* (flodhest), *flur* (elefant) og *skjaldboka* (skildpadde). Medierne har også stor betydning, når man taler om lancering af nye færøske ord. Det gælder i særlig grad radioen. Der er mange eksempler på nydannelser, som er kommet i brug gennem radioen, fx *twíkilja* for *katamaran*, *tyrla* for *helikopter*, *einskiljaleinskiljing* for *privatisere/privatisering*, *gegnilógegni* for *habilitet/inhabilitet*, *fløga* for *cd*, *samkyndur* for *homoseksuel* osv.

Útvarp Føroya (Færøernes radio, etableret i 1957) praktiserede i begyndelsen en form for rigsfærøsk udtale med udgangspunkt i sydstrømdialekten, men senere gik man bort fra den igen. I begyndelsen blev der gjort forsøg på at indføre det gamle nordiske tællesystem (fx *sjeytifimm* i stedet for det i talesproget anvendte *fimm* og *hálvfjerðs* svarende til dansk *fem* og *halvfjerds*), men det gik man bort fra igen. I 1997 arrangerede radioen et møde om radiosproget. Diskussionen drejede sig om at finde en neutral form for dagligdags færøsk. I konklusionen kan man læse følgende:

“Radioen skal forsøge at bruge et levende færøsk sprog. Sproget skal være let og forståeligt og skal hverken være unødvendigt højtideligt eller forfladiget. Sproget skal på ingen måde forhindre lytterne at komme til orde eller at forstå radioudsendelserne” (Jacobsen 2001: 50).

Om dialekterne står der samme sted, at radiosproget skal genspejle, at der på Færøerne er forskellige dialekter, og radioen skal værne om rigdommen i dialekterne. Man ønsker altså ikken nogen standardudtale af færøsk. I dag får alle radiomedarbejderne lov til at anvende deres egen dialekt.

Sjónvarp Føroya (Færøernes fjernsyn) blev oprettet i 1984. Den 13. januar 2001 fremlagde kulturministeren et forslag til ændringer i lagtingsloven om radio og tv. I anmærkningerne til forslaget blev der sagt noget om sproget og den sproglige påvirkning fra tv-mediet. Ministeren påviste, at med den teknologiske udvikling på medieområdet, var det nødvendigt at styrke færøsk fjernsyn som kulturinstitution og kulturformidler, fordi færøsk sprog og kultur var under stort pres fra udenlandske fremmedsproglige massemedier. Og der blev lagt vægt på at producere færøske programmer og at transmittere gode udenlandske programmer med færøske undertekster i stedet for danske. Der blev lagt stor vægt på at styrke det færøske sprog i fjernsynet i særdeleshed over for børn og unge. Målsætningen i 2001 var, at de færøskproducerede programmer skulle udgøre halvdelen af den samlede sendetid 1. januar 2003. Men efterfølgende kan man konstatere, at den målsætning ikke er nået.

If. sprogpolitikken skal fjernsynet anvende et levende færøsk sprog; sproget skal være let og forståeligt og ikke unødvendigt højtideligt. Sproget skal på ingen måde hindre seerne i at komme til orde. I forbindelse med dialekterne siges der, at fjernsynet skal genspejle, at der på Færøerne er mange dialekter, og fjernsynet skal beskytte den sproglige skat i dialekterne. Det er samme formulering som for radioen.

3.8. Eksempler på sprogbrug i medierne

Her skal der anføres nogle eksempler på afløsningsord, importord og hybrider (forsynet med en dansk oversættelse). Ordene er udvalgt fra en tilfældig avis, *Sosialurin* (nr. 184, 26. sept 2002), og giver et indtryk af sprogsituationen i aviserne.

Afløsningsord:

“ikki syndari hóast *samkyndur*“, ikke synder skønt homoseksuel (forsiden)

“hernaðarlig *tvikilja*“, militær katamaran (s. 2)

“*rullubretti* á alfaravegi sera vandamikil“, skateboard på offentlige veje meget farlige (s. 2).

Tilpasning af importord:

“*dagsentur* fyrí gøtubørn í Kiev“, dagcenter for gadebørn i Kiev (s. 11)

“nógvur *turbolensur* í Vejle“, megen turbulens i Vejle.

Importord uden nogen form for tilpasning:

“*triathlon* má bíða“, triathlon må vente (s. 22).

Hybridsammensætninger:

“smartur *stationvognur*”, smart stationvogn (s. 19)

“Havnar Svímjifelag gjørt *sponsoravtalu*”, Tórshavns Svømmeforening gjort sponsoraftale (s. 21).

“*Super tilbøð*” = super tilbud (s. 23).

I en radioudsendelse i Færøernes Radio (26. september 2002 kl. 08.15) blev der talt om skateboard. I indslaget blev både importordet *skateboard* og de færøske nydannelser *rennifjøl*, *rullifjøl* og *rullibretti* benyttet. Der var fire mennesker til stede: værten, to unge skateboardere, moderen til den ene og formanden for Rådet for større færdselssikkerhed. Værten annoncerede indslaget ved først at anvendte importordet og derefter nydannelsen *rennifjøl*. Da han henvendte sig til de to unge, brugte han *skateboard*, og de unge besvarede hans spørgsmål ved at anvende *skateboard*. Da værten så henvendte sig til moderen og til formanden for Rådet for større færdselssikkerhed, brugte han ordet *rennifjøl*. Formanden besvarede spørgsmålene ved konsekvent at anvende ordet *rullibretti*. Det resulterede i at værten begyndte at tilpasse sin sprogbrug og slog over til at anvende *rullibretti*. Der var altså stor variation i sprogbrugen. Radioværten brugte de færøske nydannelser, når han talte med de voksne og med repræsentanten for myndigheden, mens han brugte importordet, når han henvendte sig til de unge, fordi *skateboard* er det ord, som de unge bruger.

I avisen *Fregnir* (nr. 34, 27. september til 3. oktober 2002) kunne man på samme side se to overskrifter med hhv. et importord og en tilsvarende nydannelse: *Privatisering er torfór* (privatisering er vanskelig) og *einskiljing i Kekkia* (privatisering i Tjekkiet). *Einskiljing* er en nydannelse for *privatisering*. Ordet kom på tryk for første gang i en betænkning om privatisering af offentlige foretag og virksomheder, hvorefter ordet kom i brug i medierne og blandt politikerne, og det er nu blevet almindeligt i talesproget.

Men nye ord og ordformer kommer også i brug ved at offentlige og private institutioner følger rekkommendationer fra sprognævnet. Således kan man konstatere, at banker, pengeinstitutter og finansministeriet anvender de anbefalede tilpassede former *konta* og *salda* for importordene konto og saldo. De færøske former er ved at slå igennem i almensproget. Til en vis grad vinder ord fra lovtekster også indpas i almensproget. Man kan forestille sig at et ord som *akfar* (fartøj) først er kommet på tryk i færdselsloven og derfra har fundet vejen til offentligheden via medierne.

4. Ordbøger

4.1. 1770-tallet og 1800-tallet

Der var stor interesse for folkeoplysning og kulturelle værdier i det 18. og 19. århundrede. Denne interesse for land og folk kom til udtryk hos den lærde færøske oplysningsmand Jens Chr. Svabo (1746–1824). Oplysningsforfatterne havde ikke kun interesse i at forbedre folks materielle vilkår, men var også i høj grad optaget af sprog og kultur. Svabo var en typisk oplysningsmand med folkeoplysning som

hovedinteresse, men hans interesse for færøsk kultur medførte, at han indsamlede fx kvad og ord til en færøsk ordbog. Svabos ordbog er den første færøske ordbog, som vi kender. Desuden skrev han et stort topografisk værk om Færøerne *Indberetninger fra en Reise i Fære 1781 og 1782* (Djurhuus 1959).

Svabos ordbog har færøske opslagsord skrevet med hans egen ortofone retskrivning og er forsynet med danske og latinske ordforklaringer. Ordbogsmanuskripterne blev først trykt og udgivet af Chr. Matras i 1966 med titlen *Dictionarium Færoense*. Ordbogen foreligger i flere manuskripter, hvoraf de ældste stammer fra 1770'erne. Svabo var – som før påpeget – ikke purist, og hans ordbog indeholder mange *anbeheiti*-ord (her i normaliseret retskrivning), fx: *annám, annáma, bedraga, bedriva, beganga seg, bekyrnra, bestyrkja, bestýra, besøkja, betonkja, fordi, forhøga, forkynna, forláta, forráða, fortrúligur*. Der er mange eksempler på suffikset *-heit*: *einigheit, blindheit, bløheit, evigheit, hastigheit, óskyldigheit, tolmðigheit, øvrigheit*. Eksempler på suffikset *-ils* er: *forbannils, formyrkils, reinsils*. Sådanne ord har været uønskede ord i færøske ordbøger, selv om de er almindelige i talesproget, og de har derfor været udelukket fra de normative/præskriptive færøske ordbøger op gennem 1900-tallet. En del af dem har dog fundet optagelse i de nyeste ordbøger fra 1990'erne. Svabo mente, at færøsk var så blandet med dansk, at det næsten ikke kunne kaldes for et sprog. Purismen, som Svabo anså for at være umulig at gennemføre i 1700-tallet, blev ca. hundrede år senere hovedprincippet i den færøske sprogpolitik (jf. Jakob Jakobsen). Svabos anbefaling var, at færingerne burde tage det danske sprog i brug og lade det færøske uddø, fordi han anså ikke at færøsk havde nogen mulighed at overleve. Svabo syntes det var en håbløs opgave at gå tilbage til de ”gamle membraner” (dvs. de gamle islandske håndskrifter) for at finde nye ord, for selv om man fandt dem, troede han ikke på, at folket ville kendes ved dem. Han havde et nøgternt rationalistisk syn på sprogsagen uden nogen følelser for sprogets symbolske værdi for det færøske folk.

I 1891 udkom den første færøske ordsamling, udarbejdet af Jakob Jakobsen. Den blev udgivet som anden del af *Færøsk Anthologi* ved V.U. Hammershaimb. Ordene var exciperet fra litteratursproget, dvs. fra prosateksterne i *Færøsk Anthologi 1* og fra færøske kvad. Andelen af *anbeheiti*-ordene er betydeligt mindre end hos Svabo. Jakobsens holdning var at sådanne ord skulle erstattes af tilsvarende færøske ord. Han optog dog nogle sådanne ord med henvisning til det tilsvarende færøske arveord. En artikel i Jakobsens ordsamling kan fx se sådan ud: *behaga ... behage. Hedder på færøsk dáma ella líkjast á*. Jakobsen giver eksplicit sin holdning til kende. Han henviser fra en danisme til det tilsvarende færøske ord, som han anbefaler skal bruges i stedet for opslagsordet. Han anbefaler eksplicit, at de danske talesprogord bør erstattes af hjemlige ord. En meget konkret, åben præskriptiv måde. En sådan præskription findes ikke hos Svabo. Svabo tænke ikke i normerende baner; hans ordbog skulle derimod fungere som et mindesmærke over det færøske sprog! Han ville – med sine egne ord – vise de kommende generationer, hvordan færøsk engang var. Foruden ordbogen gjorde Jakobsen en liste over ord, som forekom i *Færøske Folkesagn og Æventyr* (1899–1901).

Færøsk Anthologi og *Færøske Folkesagn og Æventyr* udkom i slutningen af 1800-tallet. Bogudgiveren med færøske tekster hørte til sjældenhederne den gang. Ret-

skrivningen var ny, og man var ikke vant til at læse færøsk. Den gang var det almindeligt at man læste højt for hinanden, og bøger blev lånt mellem husene i bygden. Hvor stor sproglig normeringseffekt de første færøske bøger har haft er umuligt at måle, men formodentlig har de haft en vis, men dog begrænset udbredelse tidlig i 1900-tallet hos dem, som havde råd at købe og tid til at læse bøger. Man ved fra undersøgelser, at blandt de færøske bøger, som folk var i besiddelse af tidligt på 1900-tallet var *Føroysk-donsk orðabók* (1927–28), *Færøske Folkesagn og Æventyr* (1899–1901) og *Færøsk Anthologi* (1891), men langt de fleste bøger var danske (oplysningerne er fra manuskripter i håndskriftsamlingen på *Føroyamálsdeildin*).

4.2. 1900-tallet

4.2.1. *Føroysk-donsk orðabók* (1927–28) og (1961)

Den egentlige årsag til at denne ordbog udkom, var at den danske professor Johs. Brøndum-Nielsen i 1922 skrev en anmeldelse i den danske avis *Politikken* om Sigfús Blöndals *Íslensk-dönsk orðabók*. I anmeldelsen udtrykte Brøndum-Nielsen bl.a. et ønske om at der snart kom en færøsk ”søsterordbog”. Han engagerede sig med stor interesse i projektet.

M.A. Jacobsens og Chr. Matras’ *Føroysk-donsk orðabók* har været et af de vigtigste opslagsværk om færøsk sprogbrug. Purismen, som var blevet etableret i Jakobsens *Færøsk Anthologi*, blev videreført i denne ordbog. *Føroysk-donsk orðabók* var meget restriktiv m.h.t. at optage danismer fra talesproget. Ord af typen: *behaga, besøkja, evigheit, forbannilsi* findes ikke i ordbogen. Den indeholdt hele ordsamlingen i *Færøsk Anthologi* og *Færøske Folkesagn og Æventyr* og desuden ord fra nyere litteratur og var således en ordbog over skriftsproget. Kritikerne syntes, at ordbogen gav et:

“ufuldstændigt billede af talesproget, som det i virkeligheden er, dels fordi flere nydannelser, der gerne er blevet til med tilsvarende ord i islandsk som forbillede og som væsentlig kun hører skriftsproget til, har fundet optagelse, dels og hovedsagelig fordi talesprogets danske elementer ligesom i skriftsproget, for det meste udelades” (Jón Helgason 1931: 302).

I forordet siger forfatterne, at ordforrådet er hentet fra bøger, tidsskrifter, lærebøger og aviser. Jón Helgasons kritik er korrekt. Ordforrådet er således først og fremmest nyfærøske skriftsprogsord. Forfatterne havde også adgang til private ordsamlinger. Forfatternes præskriptive holdning tillod ikke danismer og almindeligt anvendte talesprogsord.

I 1961 udkom en revideret og forøget udgave af ordbogen, men den puristiske sprogpolitik var bibeholdt. Når forfatterne vil vise, at der til en danisme findes et godt færøsk afløsningsord, opføres danismen som opslagsord med anmærkningen *talespr.* (= talesprogsord) og med en reference til det færøske ord, fx

ferga (talespr.) = *ferja*;
fýrur *fyr(torn)*. Jfr. *viti*;
valg (*ældre talespr.*): *politisk valg*. Jfr. *val*.

Det skal læses sådan, at fx *ferga*, *fýrur* og *valg* findes i færøsk, men der anbefales, at man i stedet for disse anvender de tilsvarende færøske ord. Denne form for henvisning anvendte Jakobsen også i sin ordbog, men han var mere direkte i sin formulering ("det hedder på færøsk..."). De danske ordformer er optaget som opslagsord, fordi forfatterne går ud fra, at mange færinger bedre kender den danske form end den færøske.

Der er enkelte importord i 1961-udgaven, fx *apotek*, *atom*, *bakteria* (Clausén 1978: 35). Forkortelsen *lit* efter et opslagsord betyder, at ordet er litterært, dvs. tilhører det moderne sprog, specielt skriftsproget og ikke er et gammelt arveord i færøsk. Det kan fx dreje sig om islandsk inspirerede ord, fx *menning*, men også færøske nydannelser, fx *gosfjall*. Det er interessant at se, at i 1961 oplyste forfatterne, at fx *gosfjall* (= vulkan) var en forholdsvis ukendt nydannelse. I dag er det et ganske almindeligt ord.

Ulla Clausén gjorde i 1970'erne en undersøgelse af importord og afløsningsord i færøsk (Clausén 1978). Det er interessant at konstatere, at i hendes undersøgelse var der mange nydannelser, som hendes informanter ikke kendte, men som i dag er en naturlig del af det færøske ordforråd. Hun spurgte bl.a. om betydningen af ordene *gosfjall* (vulkan) og *lýðveldi* (republik). Der var kun få informanter, som kunne angive den rette betydning af disse ord. I dag er disse ord vel kendte, bl.a. gennem medierne og skolebøger.

I 1974 udkom supplementsbindet til *Føroysk-donsk orðabók*, udarbejdet af J.H.W. Poulsen. Forfatteren har samme puristiske holdning til ordforrådet som de ældre redaktører. Der findes således meget få importord i ordbogen.

4.2.2. *Føroysk málsþilla og málrøkt (fejlagtig sprogbrug og sprogrøgt) (1961–77)*

Ordbogsværket *Føroysk málsþilla og málrøkt* med undertitlen *óføroysk-føroysk orðabók* udkom i fire bind i årene fra 1961–77. Som undertitlen antyder er opslagsordene importord, enten rent danske ord og udtryk eller danske/udenlandske ord i mere eller mindre tilpasset form, hvorfra der henvises til de tilsvarende færøske. Forfatteren, Jógvan við Ánna, var inspireret af Knud Knudsens puristiske ordbog *Unorsk og norsk eller Fremmedords Avløsning* (1881). Jógvan við Ánna var imod alle slags importord, uanset om de var gamle i sproget. I forordet karakteriserer forfatteren importord som *málsþilla*, dvs. ukorrekt sprogbrug, som kan udvikle sig til *máldráp* (sprogdrab)! Et typisk eksempel på hans puristiske linje er ordet *cykel*. Her anfører han nydannelserne *hjólhæstur*, *tvihjólur*, *reiðhjól*, men undlader det mest almindelige af dem alle, nemlig det tilpassede importord *súkkla*. Under ordet *bil* anfører han kun nydannelsen *akfar* (fartøj), som er et overbegreb og derfor misvisende (alle

biler er fartøjer, men ikke alle fartøjer er biler!). Jógvan við Áanna gik meget vidt i sin søgning efter færøske afløsningsord, og man støder på mange besynderlige ord i hans ordbog. Jógvan við Áanna stod for en meget strengere puristisk linje end hans forgængere, fx Jakob Jakobsen, som kunne acceptere importord, som havde været længe i sproget. Han var også mere yderliggående end hans samtidige, Chr. Matras og J.H.W. Poulsen.

4.2.3. *Donsk-føroysk orðabók (1967)*

Jóhannes av Skarðis *Donsk-føroysk orðabók* udkom i 1967 og i 2. udgave i 1977. Jóhannes av Skarði er kendt som sprogpurist. I forordet til ordbogen står disse – efterhånden klassiske – ord om den færøske sprogsituation:

”Sprogsituationen på Færøerne er den, at mange ord, som i almindelighed bliver anvendt mand og mand imellem, ikke er blevet optaget i litteratursproget. Disse ord har, lige siden interessen for sproget opstod og man for alvor begyndte at arbejde med sproget, været anset for ufærøske, selv om folk ellers anvendte dem. Færinger har i deres arbejde for sproget altid været det, vi kan kalde for sprogpurister. Sådanne ord er heller ikke optaget i denne bog [...] De allerfleste nydannelser, som er optaget i bogen, har været på tryk før. Her har jeg været varsom med optagelse. Dette har igen medført, at mange ord i det danske sprog, mest fremmedord, ikke er kommet med i bogen, p.gr.a. at jeg ikke har fundet færøske ord at oversætte dem med, og jeg har ikke set nogen årsag til at tage dem med uoversatte eller kun med færøske bøjningsendelser.”

Forfatteren har været tro over for sit princip. Man kan egentlig sige, at det har været det færøske ordforråd, som har været styrende for, om et dansk ord skulle med i ordbogen: hvis han ikke havde et godt færøsk ord som oversættelse, blev det danske opslagsord ikke taget med. Ud fra et brugersynspunkt er det jo et højst besynderligt princip, men forfatterens hensigt har i højere grad været at arbejde i purismens tjeneste end at lave en praktisk ordbog. Ordbogen har i stor udstrækning fungeret som en stedfortræder for en færøsk monolingval ordbog, fordi mange færinger bedre kender det danske ord end det tilsvarende færøske (vi ser det også hos Jakob Jakobsen og i høj grad hos Jógvan við Áanna). Fx oversætter Jóhannes av Skarði *forelsket* med *ásttíkin* og undlader at anføre det almindeligt anvendte talesprogsord *forelskaður*. Men han ser bort fra, at *ásttíkin* er et decideret skriftsprogsord, som tilhører et højere stil-lag end det tilsvarende danske. Når han ikke har taget *forelskaður* med, er det fordi det strider imod hans princip om, at anføre uoversatte ord med færøske bøjningsendelser.

I en anmeldelse af bogen sagde Rikard Long, som i øvrigt var meget kritisk til purismen, at bogens hensigt var ikke at gengive det færøske sprog sådan som det i

virkeligheden var, men derimod at ensrette det med den hensigt at genskabe det norøne ordforråd i færøsk (Andreassen 1979: 208). Konsekvensen af det er, siger anmelderen, at man udelukker en stor del af talesprogsordene – i grunden den samme kritik, som Jón Helgason fremførte om den færøsk-danske ordbog. Rikard Long tvivler på om ordbogen bygger på et videnskabeligt grundlag (Andreassen 1979: 26). Clausén (1978: 36) påviser, at for oversættere, som har brug for praktisk hjælp, er ordbogen ofte utilstrækkelig, da den savner sådanne ord, til hvilke færøsk endnu ikke har fundet nogen modsvarighed.

4.2.4. *Ensk-føroysk orðabók (1984)*

Jóhannes av Skarðis *Ensk-føroysk orðabók* var den første ordbog mellem færøsk og engelsk. Bogen fik aldrig nogen større udbredelse og blev kun i begrænset omfang anvendt i skolerne. Dels havde den for få opslagsord, dels blev den kritiseret for at være for restriktiv og puristisk (jf Thomsen 1986). Det betød at den var uanvendelig for færøske skoleelever og for udlændinge, som ville lære sig færøsk, fordi en stor del af de færøske oversættelser var nydannelser, som få eller ingen kendte. Eleverne kunne ikke identificere sig med mange af de færøske ord, og udlændinge, som ville lære sig færøsk blev henvist til ord, som ikke bruges i daglig tale. Fx oversættes *dogmatic* med *kreddufastur*, som i øvrigt er et importord! (*Dogmatiskur* bruges i talesproget). Det engelske ord *pedal* oversættes med *stig, ástig*, skønt de allerfleste færinger anvender *pedalur*, som altså ikke er med. Det engelske ord *zip/zipper* oversættes med *dragulás/rennulás*, selv om forfatteren ved, at alle færinger bruger det danske ord i tilpasset form, *lynlás*. Jóhannes av Skarði praktiserer samme udvælgelsesprincip her som han gjorde i *Donsk-føroysk orðabók* fra 1967: hellere en dristig nydannelse end et importord. Både *Ensk-føroysk* og *Donsk-føroysk orðabók* (1967) er eksempler på strengt normative/præskriptive ordbøger. Hans hensigt er at få folk til at anvende færøske ord i stedet for de fremmede. Endre Brunstad kalder det for dialektisk purisme: Jóhannes av Skarði's ordbøger foreskrev retningslinjerne for rent færøsk (tesen). Ud fra dialektisk tænkning vil den puristiske sprogform møde sin modsætning i den faktiske sprogbrug (antitesen). Gennem mødet mellem den foreskrive purisme og den faktiske realisme udvikler sproget sig som en blanding af de to (synthesen). Endre Brunstad siger, at Hjalmar P. Petersens ordbog (se nedenfor) kan tolkes som syntesen (Brunstad 2001: 273).

4.2.5. *Ensk-føroysk orðabók 1992 (Engelsk-færøsk ordbog)*

I 1990'erne skete der en ændring i holdningen til importord i færøske ordbøger. Man holdt sig ikke så strengt til det såkaldte akademiprincip ”hvorefter kun gode og anbefalelsesværdige ord kunne finde optagelse i ordbøger” (jf. Jacobsen 1998: 20). Man optog flere talesprogsord i ordbøgerne end man havde gjort før. Holdningen blev mere positiv

overfor importord fra talesproget, som nu fik en bedre repræsentation end tidligere. Den første ordbog, som udviste denne holdningsændring over for importordene, var *Ensk-føroysk orðabók*, skrevet af Anfinnur í Skála, Jonhard Mikkelsen og Zakarias Wang. I denne ordbog kan man se en hel del importord blandt de færøske ækvivalenter, selv om importordene dog er begrænset. Det er vanskeligt at se nogen overordnet linje i udvælgelsen af, hvilke importord der kommer med, og hvilke der ikke kommer med. I enkelte tilfælde anføres importordet, selv om der findes et færøsk afløsningsord. Det nye med denne ordbog var delvis importordenes forholdsvis store antal og delvis at de fik færøsk skrivemåde. Det var noget nyt i færøske ordbøger. Eksempelvis anføres både nydannelsen *evnafrøði* og importordet *kemi* som ækvivalenter til engelsk *chemistry*, og nydannelsen *ferðøking* (egl. fartstigning) og importordet *akselerasjón* som oversættelser for engelsk *acceleration*. Som oversættelse af det engelske ord *passion* anføres *litinskapur*, som er en tilpasning af det danske ord *lidenskab*. Skulle vel snarere være *líðiskapur* (af verbet *líða*).

Som man kan se har importordene fået færøsk retskrivning, fx *akselerasjón* og *konfirmasjón*. Den store forskel i forhold til Jóhannes av Skarði's *Ensk-føroysk orðabók* er det store antal importord som synonymmer til færøske nydannelser. Forfatterne tænker mere på, at bogen skal være et praktisk redskab i tilegne af et fremmedsprog, og da må man optage de ord, som rent faktisk bruges i sprogsamfundet. Generelt kan man sige, at Jóhannes av Skarði foretrækker purismen frem for bogens anvendelighed, mens Anfinnur í Skála et al. foretrækker bogens praktiske anvendelighed frem for purismen. Denne ordbog introducerer den nye og mere liberale holdning til importord, og den næste ordbog i rækken, *Donsk-føroysk orðabók* (1995) går endnu et skridt videre i den retning.

4.2.6. *Donsk-føroysk orðabók* (1995)

I 1995 udkom *Donsk-føroysk orðabók*, som skulle vise sig at få meget stor omtale i medierne og blandt folk p.g.a. sin liberale holdning til importord. Ordbogen blev redigeret af Hjalmar P. Petersen og Marius Staksberg. Den indeholder flere importord end nogen anden færøsk ordbog, og mange importord fik her færøsk retskrivning for første gang, fx *desain* (design), *intrisja* (intrige), *kovboy* (cowboy), *mannikeng* (mannequin), *nivo* (niveau), *sjalu* (jaloux), *tineygjari* (teenager). Ordbogen er tredje udgave af Jóhannes av Skarði's *Donsk-føroysk orðabók*, men profilen er en helt anden end Johannes av Skarði's. I forordet kan man læse følgende om ordudvalget:

”Jeg har forsøgt at have de mest almindelige færøske ord først [i oversættelserne] og har desuden taget en del almindeligt anvendte importord med. Dette er en mellemvej i forhold til den puristiske retning, som ligger bag ordbogen fra 1967 og 1977. Importordene har fået færøsk form og er tilpasset færøske bøjningsregler. Fra et puristisk synspunkt har jeg forsøgt at bruge lempelige (færøsk: *snøgg*) færøske ord i stedet for at overanvende importord.”

Overskriften fra avisdebatten om *Donsk-føroysk orðabók* (1995). (Oversat: "Har Videnskabselskabet med sin nye sprogpolitik nogen eksistensberettigelse?")

Derfor har han bl.a. ikke ordet *farva* (da. farve) med, kun *litur*, selv om *farva* er almindeligt i talesproget.

Udgaven af *Donsk-føroysk orðabók* medførte et hav af anmeldelser i aviserne. Det var hovedsagelig bogens store antal importord, som skabte de store reaktioner. Enkelte syntes det var godt at få en ordbog, som tilgodeså importordene i talesproget, mens andre anså det som et tilbageskridt i forhold til de ældre mere normative/præskriptive færøske ordbøger. De fleste indlæg i aviserne var imod den positive holdning til importord, som kom til udtryk i ordbogen. Redaktørerne havde valgt at give importordene færøsk retskrivning. Det havde man gjort før, så det var ikke noget nyt. Reaktionen i aviserne drejede sig mere om det store antal importord. Mange syntes der var for mange unødvendige importord blandt de færøske ækvivalenter. Fx bruges ordet *mentan* for det danske ord *kultur*, men alligevel anføres importordet *kulturur* som færøsk synonym til *mentan*. I det tilfælde kan man sige det er unødvendigt, da *mentan* bruges både i tale og skrift. Sceptikerne mente, at ordbogen var med til ændre folks holdning til importord i en forkert retning, mens sympatisørerne syntes, at det var på tide at få en ordbog, som genspejlede den faktiske færøske sprogbrug. Temaet præskription/deskription i færøske ordbøger aktualiseredes med denne ordbog. Tendensen i 1990'ernes ordbøger har været et større hensyn til talesprogsord og almindelig anvendte importord. *Donsk-føroysk orðabók* er indtil videre den eneste egentlige deskriptive færøske ordbog.

Et nyt tema, som kom ind i sprogdebatten med denne ordbog, var en diskussion om det demokratiske princip. Forlaget (*Føroya Fróðskaparfelag*) lægger vægt på det demokratiske princip i indledningen: sproget er for alle og alle skal have mulighed for at påvirke sprogpolitikken, og alle har ret til at sætte sit præg på den sproglige standard, og man skal have lov til selv at bestemme, hvilke ord man vælger at bruge i skrift:

"Sprogbrug er alles sag, og sprogpolitikken bør også ordnes som alles sag. I nutidssamfundet har folket en demokratisk ret til at være med i sprogpoliti-

ske bestemmelser, og disse omstændigheder bør også genspejles i ordbøger, hvis formål er brugsbøger hos offentligheden”.

4.2.7. *Donsk-føroysk orðabók (1998)*

Nogle år senere – i 1998 – udkom en ny *Donsk-føroysk orðabók*. Forfatterne var de samme som redigerede *Ensk-føroysk orðabók* (1992), og forlaget var det samme, Stiðin. Den indeholder over 78.000 opslagsord. Det er ikke umiddelbart muligt at gøre en sammenligning mellem de to dansk-færøske ordbøger m.h.t. anvendelse af importord, fordi den sidstnævnte ikke findes i digital form. Antallet af færøske importord er betragteligt mindre i *Donsk-føroysk* (1998) end i *Donsk-føroysk* (1995). Dvs. at forfatterne undlader at opføre importordet, hvis der er tilstrækkeligt med færøske ækvivalenter for det tilsvarende danske. En højst besynderlig ting er, at de to redaktører praktiserer forskellig retskrivning af ord, som ender på *-tion*. I første halvdel af bogen skrives der *-sjón*, fx *konfirmasjón*, mens det danske ord *variation* staves *variatión* på færøsk. I forordet siger forfatterne, at de har forsøgt at finde færøske ord for alle de danske ord og alle danske importord i bogen, men i de tilfælde hvor de ikke har fundet færøske ord, har de benyttet de udenlandske ord i oversættelsen enten i udenlandsk eller i færøiseret form. De har selv lavet nye færøske ord, og i forordet siger de, at deres egne nydannelser burde være kodet, så brugeren vidste, hvilke ord står for redaktørernes regning, men det har de ikke gjort. En sammenligning mellem de to dansk-færøske ordbøger kan vise forskellen i holdningen til importord:

<i>Opslagsord</i>	<i>Donsk-føroysk (1995)</i>	<i>Donsk-føroysk (1998)</i>
Cowboy	+ kovboy	+ cowboyur
Design	+ desain	- desain
Intrige	+ intrisja	- intrisja
Jaloux	+ sjalu	- sjalu
Mannequin	+ mannikeng	+ mannequin
Niveau	+ nivo	- nivo
Teenager	+ tineygjari	- tineygjari.

Denne sammenligning behøver ikke yderligere kommentarer.

4.2.8. *Føroysk orðabók (1998)*

Føroysk orðabók er en ensproglig færøsk ordbog, dvs. med opslagsord og definitioner på færøsk. Det er den første færøske modersmålsordbog. Den indeholder over 65.000 opslagsord. Redigeringen af ordbogen foregik på *Føroyamálsdeildin* ved *Fróðskaparsetur Føroya* og udgiver var *Føroya Fróðskaparfelag*. Arbejdet begyndte omkring 1990 og bogen udkom sommeren 1998. Foruden hovedredaktøren, J.H.W.

Poulsen, var der fire redaktører. Om ordmaterialet i ordbogen står der i forordet, at man har lagt vægt på at få de oprindelige arveord, etablerede importord og nydannede ord med. Dog har man i højere grad end før forsøgt at give plads til internationale ord og ord fra talesproget med fremmed oprindelse. De sidstnævnte er kodet med *tlm.*, dvs. talumál (talesprog). Videre står der i forordet, at de fleste af talesprogsordene har en sådan stilværdi, at de frarådes at bruge, når man vil udtrykke sig omhyggeligt (s. 9).

Ordene stammer hovedsagelig fra ordseddelsamlingen på ca. 700.000 sedler på *Føroyamálsdeildin* og fra ældre ordbøger. Desuden blev ord fra en elektronisk stavetkontrol excerperet for at få så mange nye ord med som muligt. Mange ord er indsamlede gennem radioprogrammet *Orðabókin* (Ordbogen) som var en sprogudsendelse, hvorigennem man indsamlede lokalt ordstof, dialektale ord osv. Seddelsamlingen indeholder for det meste excerperter fra klassisk færøsk skønlitteratur, fra folkelivs- og kulturhistoriske skildringer, fra enkelte fagtekster og fra private ordsamlinger. Størstedelen stammer fra første halvdel af 1900-tallet. I indsamlingen har man lægt vægt på det gamle ordmateriale. Sedlerne indeholder typisk oplysninger om gammelt færøsk arbejds- og åndsliv, gamle værktøjer, sjældne vendinger, idiomer osv., som ikke længere er levende sprog. Denne interesse har overskygget indsamlingen af almindeligt talt og skrevet færøsk dagligsprog. Man har i excerperingen tendens til at ophøje de gamle teksters ordforråd, mens man var mere skeptisk over for nutidssproget. I udgangspunkter er ordbogen normativ, den skal vise vejen til god sprogbrug. Den er også normativ, når det gælder bøjning, udtale osv.

Føroysk orðabók indtager en mellemstilling mellem den meget præskriptive *Føroysk-donsk orðabók* (1961) og den deskriptive *Donsk-føroysk orðabók* (1995). Man ser samme kritik af denne ordbog som af *Føroysk-donsk orðabók* (1961) og *Donsk-føroysk orðabók* (1967), nemlig at ordbogen repræsenterer ikke færøsk som det rent faktisk tales i dag, fordi en stor del af talesprogordene ikke er med (jf. fx Barnes 1999: 35).

I *Føroysk orðabók* er der 273 *anbeheitisord*. Disse ord har været stigmatiseret i færøske ordbøger. Eksempler på sådanne ord i *Føroysk orðabók* er *be-*: *bedrøviligur*, *begynna*; *för-*: *forfylgja*, *förhojr*, *førsøma*, *förvinna*; *-art*: *bakarí*, *fiskarí*; *-heit*: *gøðheit*, *skjóðheit*; *-ilsí*: *áminnilsí*, *klemmilsí*. Det tilsvarende antal ord i den deskriptive *Donsk-føroysk orðabók* (1995) er 882. *Føroysk orðabók* anvender *-tión*-stavning (fx *konfirmatión*). Eksempler på tilpassede importord i ordbogen er: *bakkur* (en. back [i fodbold]), *bellur* (en. bell [fra trawlersprog]), *breitil* (en. bridle [fra trawlersprog]), *djassur* (en. jazz), *djú*s (en. juice), *drøgg* (en. drug), *gir* (en. gear), *vesi* (en. wc), *greypfrukt* (en. grape), *hippi* (en. hippie), *kips* (en. chips), *koddendi* (en. cod end), *leys* (en. lace), *nylon* (en. nylon), *rokkur* (en. rock), (at) *slóa* (en. (to) slow), *spitari* (en. speeder), *tekk* (en. teak), *treyllari* (en. trailer), *trol* (en. trawl), *trolari* (en. trawler), *tvein* (en. twine), *twist* (en. twist), *víst* (en. whist).

Som et eksempel på et enkelt domæne kan vi tage musik, som har mange importord, og se på, hvordan ordbogen dækker det område. *Føroysk orðabók* har mange navne på instrumenter, fx *bratsj*, *fagott*, *floyta*, *flygil*, *gittari*, *klarinet*t, *klaver*, *sello*, *trumma*. Desuden findes ordene *opera*, *satsur*, *symfoni* (dog ikke *overtýra*) i ordbogen. Sangstem-

merne findes her: *altur*, *sopranur*, *tenorur*, *bassur*; mens ord som fx *trio*, *kvartett*, *sekstett* osv. mangler. De fleste ord har fået færøsk retskrivning (ortografisk purisme), fx *gittari*, *klarinet*; *opera* bøjes som et svagt bøjet femininum (*operan* i best. form sg. og *operur* i pl.). I de fleste tilfælde bevarer importordet den samme trykfordeling som i dansk, dvs. at hovedtrykket i *klarinet* ligger på sidste stavelse, og derfor staves det med dobbelt *t*, for at angive, at den trykstærke vokal er kort.

4.2.9. *Føroysk samheitaorðabók 2000 (Færøsk synonymordbog)*

Efter at have arbejdet i ca. ti år udkom i år 2000 den første færøske synonymordbog, *Føroysk samheitaorðabók*. Ordbogen var i modsætning til de før omtalte redigeret af en autodidakt. Forfatteren havde før arbejdet som altnuligmand: fisker, taxachauffør, stenhugger og kunstner. Interessen for ordbogsarbejde opstod, da han begyndte at lave kryds-ogtværs-opgaver for en færøsk avis. Synonymordbogen er med sine 50.500 opslagsord et produkt af det arbejde. Med synonymordbogen fik færinger et redskab til at lege med sproget. Bogen er ikke kun en synonymordbog, men i høj grad også en begrebsordbog. Bogen er meget tilbageholdende med optagelse af importord, danismer, fremmedord og talesprogsord i det hele taget, men den indeholder mange dialektale ord og vendinger. I forordet står der, at "Synonymordbogen bygger på purismen, og deraf følger, at mange importord og fremmede vendinger i færøsk sprogdragt og talesprogsord i øvrigt ikke er taget med" (s. 8). Man finder således ikke importord som fx *demokrati* og *helikoptari*. *Helikoptari* fik sit afløsningsord *tyrla* for en del år siden, men da *helikoptari* ikke er med, er *tyrla* heller ikke med, fordi så er der intet synonym at henviser til. Da *demokrati* ikke er med, er det færøske ord *fólkastýri* heller ikke med. Derimod finder man importord som fx *statur*, *startur*, *havi* og en hel del *anbeheitis*-ord (fx *annáma*, *begynna*, *fordøma*, *forkela*, *forligheit*, *klókheit*, *áminnils*). Set med 1990'ernes øjne praktiserer redaktøren en relativ streng purisme sammenlignet med de andre ordbøger fra denne periode. Ordbogen ligger mere på linje med de ældre færøske ordbøger i så henseende (jf. Jacobsen 2000).

4.3. *Anbeheitis*-ord

Ordet *anbeheitis* bruges her som fællesbetegnelse for ord med danske (opr. nedertyske affikser). Det drejer sig om ord med præfikserne *an-*, *be-* og *for-* og suffikserne *-heit* og *-ils*. De er stigmatiseret i færøsk og har derfor i stor udstrækning været udelukket fra færøske ordbøger op gennem 1900-tallet. Ordene er almindelige i talesproget, men bruges i begrænset omfang i skriftsproget. I det følgende sammenlignes fire ordbøger mht. optagelse af disse ord. De fire ordbøger er Svabos ordbog fra 1770'erne, *Færøsk Anthologi (FA 1891)*, *Donsk-føroysk orðabók (DF 1995)* og *Føroysk orðabók (FO 1998)*. Disse ordbøger spænder over en periode på ca. 200 år, og disse ord siger noget om holdningen til denne type ord.

Svabo 1770'erne	FA 1891	DF 1995	FO 1998
<i>an-</i> 3	1	3	3
<i>be-</i> 33	7	44	45
<i>for-</i> 58	14	364	96
<i>-heit</i> 63	1	143	24
<i>-ilsí</i> 12	3	190	85
<i>-arí</i> 2	0	130	20
total 171	26	882	273

Ordbøgerne kan ikke umiddelbart sammenlignes, fordi de er meget forskellige i omfang. Men oversigten viser en klar tendens: fra det deskriptive 1700-tal til det præskriptive 1800-tal falder tallene meget. Da vi kommer op i 1890'erne anså man ikke disse ord for anbefalelsesværdige, og derfor kom de ikke med i FA; den puristiske sprogpolitik tillod ikke sådanne talesprogsord i ordbøger. Men selv om ordene ikke findes i ordbøgerne, lever de videre i talesproget, og i 1990'erne optræder de i stort antal i en færøsk ordbog. I *Donsk-føroysk orðabók* optræder der i gennemsnit et *anbeihitilsí-ord* på hver side i bogen, mens der i *Føroysk orðabók* gennemsnitlig optræder et sådant ord på hver femte side.

Eksempler fra Svabo (her i normaliseret/tilpasset retskrivning): *annám, annáma, bedriva, bekymra, bestanda, besvara, besøkja, forbi, forgenga, forboyra, forklára, forrætta, blindheit, evigheit, harðheit, stolttheit, nøtrilsí, reinsilsí, svímilsí, ørilsí*.

Eksempler fra FA: *anfall, begynna, behalda, beýða, forderva, forláta, forsvara, forundra, ørilsí*.

Jakobsen henviser således i FA:

behaga (...) Hedder på ret færøsk *dáma* eller *likjast á*.

behalda (...) Rettere *hava, halda, njóta*.

bevara (...) Rettere *goyma, varðveita*.

Donsk-føroysk orðabók (1927–28) har stort de samme ord på *an-* og *for-* som FA, men det er bemærkelsesværdigt, at den ikke indeholder nogen eksempler på ord med *be-* og *-heit*, mens den har nogle flere eksempler på *-ilsí* end FA. Som eksempler kan nævnes: *forbannilsí, nøtrilsí, svímilsí, syffilsí*.

I 1961-udgaven af *Føroysk-donsk orðabók* er frekvensen af *an-*, *for-* og *-ilsí* omtrent den samme som i udgaven fra 1927–28; der er fire ord med præfikset *be-* (*begynna, begynnilsí, bygningur, betala*), men desuden står præfikset *be-* opført som opslagsord med den oplysning, at det er et "præfiks der findes i en del låneord, især i talesproget". Suffikset *-heit* er i 1961-udgaven fundet i mindst seks opslagsord, hvor det i første udgave ikke fandtes.

I *Føroysk orðabók* (1998) optræder præfikserne *an-* og *be-* omtrent lige så sjældent som i de andre ordbøger, bortset fra Svabo. Dog har den en opsamlingsartikel med *be-*, hvor der opregnes mange ord af denne type, uden at der dog følger nogen nærmere definition af ordene, fx *bedraga, behandla, behovast, bestemma* og *besøkja*.

Præfikset *for-* har ikke en sådan artikel, men til gengæld findes der henved 100 selvstændige opslagsord af denne type. Kun en lille del af disse ord er markeret som talesprogsord. Det skyldes til dels at mange af disse ord med tiden har fået deres selvstændige betydning og ikke længere kan betragtes som rå importord.

Donsk-føroysk orðabók (1995) er suveræn topscorer, når det drejer sig om optagelse af *anbeheitilsi*-ord. Nogle eksempler: *bedrøviligur*, *begávaður*, *begrípa*, *begrunda*, *bevísa*, *forelskaður*, *foroldaður*, *forkálkaður*, *formerkjá*, *fortalísi*, *bundinheit*, *flottheit*, *fruktbarheit*, *grammheit*, *neyvheit*, *begávísi*, *dannísi*, *forelskísi*, *forstoppísi*. I *Føroysk orðabók* er der en klar tendens til at vælge afledning på *-ing* i stedet for på *-ísi*, fx *upplivísi* > *uppliving*, *áminnísi* > *áminning*, *ájáttísi* > *ájátting*, *forlátísi* > *fyrígeving*, *hendísi* > *hending*, *játtísi* > *játting*, *játtan*, *njótísi* > *njóting*. Her er der tale om implicit eller skjult normering, idet formerne med *-ing* er anført som hovedformer med definitioner, hvorimod formerne med *-ísi* i mange tilfælde er stigmatiseret som tilhørende talesproget. I nogle tilfælde er der betydningsforskel, fx *stavísi* (stavelse) vs. *staving* (stavning), *skapísi* (form) vs. *skaping* (formning) og *líknísi* (lignelse) vs. *líkning* (ligning). De normative ordbøger anvender det nordiske suffiks *-leiki* frem for *-heit*, fx dansk *evighed* > færøsk *avinleiki*, *sandhed* > *sannleiki*, *dumbhed* > *býttleiki* osv. Det skal dog tilføjes, at i dagligsproget støder man gerne på former som fx *evigheit*, *sannheit*, *býttheit*, *ódeyðiligheit*, *óforgeingiligheit*, *ússaligheit*.

5. Fagsproget

5.1. Generelt

Der er en principiel forskel mellem almensproglige (leksikografiske) ordlister og fagsproglige (terminologiske) ordlister. Den principielle forskel ligger i, at leksikografi i sin natur er mere deskriptiv, mens terminologi er mere normativ. Men da færøsk leksikografi har været – og til dels endnu er – meget normativ, er der i praksis ikke nogen stor forskel mellem de to discipliner i færøsk sprogrøgt. Udvikling af færøsk fagsprog har helt fra slutningen af 1800-tallet været en del af den færøske sprogpolitik. Leksikalsk purisme har været – og er stadigvæk – idealet.

Fagsproget er en del af den overordnede almene færøske sprogpolitik, dvs. at fagordene dannes efter samme puristiske principper som i almensproget. Det er et kendt fænomen, at de anbefalede fagord ikke altid bliver brugt i fagmiljøet. Og det kan få den konsekvens, at fagordene ikke opnår status som norm af fagfolkene, som i stedet for anvender internationale fagord, måske i tilpasset form i udtale, bøjning osv. (dvs. fonologisk og morfologisk purisme). I sådanne tilfælde kan der være store forskelle mellem de normative og de operative fagord, dvs. mellem de anbefalede ord og den faktiske sprogbrug på fagområdet. Selv om der findes en ordliste med computertermer, så foretrækker mange fagfolk inden for informationsteknologien hellere de internationale fagord end de færøske.

5.2. De ældste kendte færøske fagord

Der eksisterer et manuskript til en færøsk skolebog i geometri til undervisning på den dengang nyoprettede færøske folkehøjskole. Forfatteren var Rasmus Rasmussen, den ene af skolens grundlæggere og lærer på skolen. Der er tale om tre hæfter. Det ældste er dateret på Askov Højskole 1897–98, hvor Rasmus Rasmussen var elev. Dette hæfte indeholder opgaver i geometri og er skrevet på dansk. De to andre manuskripter, som er på færøsk, er dateret på *Føroya Fólkaháskúli*, hhv. i Klaksvík 1/11 1899 og i Føgrulíð 8/12 1901 (højskolen var først i Klaksvík og flyttede siden til Føgrulíð). Det som kendetegner fagordene i disse hæfter er, at den leksikalske purisme er helt fraværende. Forfatteren anfører de danske ord med en delvis tilpasset retskrivning og med færøske bøjningsendelser. Eksemplerne er mange, fx: *centrum*, *cirkul* (m.), *diameter* (m.), *digonalur* (m.), *explementvinkul* (m.), *figurur* (m.), *geometri* (f.), *komplimentvinkul* (m.), *kongruentur* (adj.), *parallellar linjur* (f. pl.), *periferi* (f.), *polygon* (f.), her opfører han afløsningsordet *fleirkantur* 'flerkant'), *radius* (vistnok m., pl: radiar), *segment* (n.), *sektor* (m.), *supplementvinkul* (m.), *symmetri*, *symmetriskur* (adj.), *tangentur* (m.), *vinkul* (m.) osv. Dvs. at han anvender de danske importord, men han tildeler ordene færøsk bøjningsendelse og genus. Ordene ovenfor er eksempler på ortografisk og morfologisk purisme. Eksempler på fonologisk purisme er der i ordene *plánur* (da. plan) og *grád* (da. grad). Et af de få eksempler på en nydannelse (gammelt ord med ny betydning) er ordet *slóð* (Rasmussen skriver *sló/slóg*) om et punkt som kan flyttes. Rasmussen siger ikke eksplicit noget om sin holdning til purismen, men enkelte steder i hæfterne kan man se rettelser, hvor han erstatter danismer med færøske ord og udtryk, fx: *forbindast* > *sambindast*; *forbindilsis* > *sambands*; *forbindilsislinjunum* > *sambandslinjunum*; *forlongist* > *verður longd*; *man sigur* > *tað sigst*; *útrekning* > *vídd*. (Jeg vil takke Guðrun Gaard for at få lov til at se disse hæfter).

Bortset fra Rasmus Rasmussens geometri-manuskript er purismen gennemgående i færøsk fagsprog op gennem 1900-tallet. I 1908 udkom Jákup Dahls *Føroysk mállæra til skúlabrúks* (Færøsk grammatik til skolebrug) med en ny færøsk grammatisk terminologi. Rasmus Rasmussen standardiserede ordforrådet inden for botanik med tre bøger: *Føroysk plantulæra* i 1910, *Føroya Flora* i 1935 og *Føroysk plantunøvn* i 1950. En af Rasmus Rasmussens samtidige, Mikkjal á Ryggi (1879–1956) skrev to zoologibøger til skolebrug: *Dýralæra* i 1935 og *Fuglabókin* i 1951. I 1960'erne og 1970'erne udviklede Bjarni Niclasen (1919–1980) fagsprog inden for fysik og kemi med lærebøger. I 1960 redigerede Jóhannes av Skarði en dansk-færøsk ordliste for administrations- og kontorområdet, hvis formål var at få ansatte på offentlige kontorer til at anvende færøske ord. Denne ordliste ligner meget en almensproglig dansk-færøsk ordbog med mange almensproglige ord og udtryk. Den er en forløber for Jóhannes av Skarði's *Donsk-føroysk orðabók* fra 1967.

5.3. Krigen og tiden efter 1945

Under anden verdenskrig var Færøerne besat af England, men occupationen medførte ikke nogen videre angloficering af det færøske sprog. Efter krigen var det fremdeles den dansksproglige påvirkning man var optaget af, og der kan være flere årsager til det. Færøsk var fortsat inde i en stadardiseringsproces. Man skulle opbygge normeringsinstitutioner, ordbøger skulle skrives og man arbejdede med funktionsudbygning (Brunstad 2001: 267). Men krigen kom til at spille en rolle på en anden måde. Al forbindelse mellem Færøerne og Danmark var afbrudt under anden verdenskrig, og det medførte, at de færinger, som var i Danmark, da krigen brød ud, ikke havde mulighed for at komme hjem til Færøerne, før efter krigens afslutning i 1945. Blandt de færinger, som befandt sig i Danmark i 1940, var færøske studenter. Og flere af dem engagerede sig i funktionsudbygningen af færøsk. Her skal nævnes fire personer, som var i Danmark under besættelsen og som efter krigen arbejdede med at udvikle færøsk fagsprog. Juristen Sigurð Joensen (1911–1993) arbejdede med at udvikle juridiske fagord. Han var i mange år medlem af færøsk sprognævn. Geologen Jóannes Rasmussen (1912–1992) arbejdede med geologiske fagord, og lægen Hans Debes Joensen (1913–1995) udgav i 1969 en færøsk fysikbog med titlen *Alisfrøði*. Den fjerde af den generations terminologer var Hanus við Høgadalsá (1913–1998), som i 1944 udgav en ordliste med færøske posttermer forsynet med danske og franske ækvivalenter.

Det er velkendt, at folk som opholder sig udenlands, ser deres hjemland i et nyt lys med baggrund i nye erkendelser fra nye impulser. Fremmedfølelsen i et nyt miljø skaber sammenhold hos minoriteter med fælles kultur og sprog (Debes 1991: 14). Denne *Fremdheitserlebnis* var også årsagen til oprettelsen af den færøske studenterforening og af færøske tidsskrifter, som havde stor kulturel og identitetsmæssig betydning for de færinger, som var i Danmark under krigen. Tidsskrifter som fx *Búgvín*, *Jól uttanlendis* og *Útiseti*, som alle udkom under krigen, fik stor betydning for udviklingen af færøsk (jf Dahl 1983). Den nationale bevægelse i 1870'erne opstod også som et diaspora-fænomen blandt færøske studenter i København.

5.4. Eksempler på nogle ordlister og termdannelser

Efter anden verdenskrig har funktionsudbygningen været stor. Der findes i dag færøske fagord inden for mange områder, fx administration, botanik, edb, fysik, geologi, grammatik, kemi, kvalitetsstyring og kvalitetssikring, jura, litteratur, matematik, markedsføring, medicin, olieudvinding, radioteknologi, sprogvidenskab osv. De ældre ordlister er oftest oversættelser fra dansk, mens de nyere (fx edb og olieteknologi) delvis er oversættelser fra engelsk.

I 1970 udkom en færøsk-dansk og dansk-færøsk ordliste til H.D. Joensens bog *Alisfrøði* (fysik) for at understøtte læsningen af bogen. Forfatterens hensigt var at danne en færøsk terminologi for fysikken. Det medførte en mængde nye ord, som var helt ukendte for den færøske læser. Derfor var det nødvendigt med en ordliste.

H.D. Joensen har fx *bak* for *hypotenuse*, *geri* for *generator*, *ljóðtak* for *mikrofon*, *rennil* for *rotor*, *spennbroytil* for *transformator*. Dels giver han gamle ord ny betydning (fx *bak*, egl. *bag*), og dels dannes nye ord med gamle suffikser (fx. *rennil*). Af importord kan nævnes: *atom*, *elektron*, *negativ*, *positiv*, *radari* (Clausén 1978: 37).

Geologi- og jura-ordlisterne er færøsk-danske og dansk-færøske, mens edb-ordlisten, *Nøkur teldorð* (Poulsen 1990) både har danske og engelske ækvivalenter. Olieordlisten er færøsk-engelsk og engelsk-færøsk med definitioner i den færøske del. Ordlisten *Góðskustýring og góðskutrygging*, dvs. kvalitetsstyring og kvalitetssikring (Poulsen 1996), er en oversættelse af den internationale standard ISO 8402 *Quality Management and Quality Assurance Vocabulary* og har kun engelske ækvivalenter. Den er forsynet med færøske og engelske definitioner af alle begreber. Fælles for fagordlisterne er, at de for det meste anvender færøske nydannelser, men der forekommer dog en del importord.

Nogle eksempler fra disse fagordlister kan illustrere de færøske termer, og de afslører implicit holdningen til importord. I geologi-ordlisten er de fleste termer færøske nydannelser. Internationale navne på mineraler, grundstoffer osv. bibeholdes, fx *agat*, *aluminium*. I enkelte tilfælde tillempes ortografien, fx *antracit* til *antrasitt*. Jura-ordlisten har mange lighedspunkter med en almensproglig ordbog: den anfører mange ækvivalenter til samme opslagsord, har mange eksempler på ordet i brug og anvender omskrivninger/definitioner af opslagsordene.

For at vise orddannelsesprincipperne i færøsk sammenlignet med dansk og engelsk, følger her en oversigt over ord fra kvalitetsstyrings-ordlisten:

<i>Færøsk</i>	<i>Engelsk</i>	<i>Dansk</i>
eind	entity	entitet
tilgongd	process	proces
starvsskipan	procedure	procedure
vøra	product	produkt
tænasta	service	serviceydelse
tænastuveiting	service delivery	levering af serviceydelse
fyrirøka	organization	virksomhed/organisation
fyrirøkubygnaður	organizational structure	organisationsstruktur
viðskiftari	customer	kunde
útvegari	supplier	leverandør
keypari	purchaser	køber
verktakari	contractor	leverandør i kontraktforhold kontraktforhold
undirútvegari	subcontractor	underleverandør

De færøske ord er uden undtagelse hjemlige nydannelser, mens de danske i høj grad er fra engelsk. I dette udsnit er det kun ordet *køber* i den danske liste som findes i norrønt. Det skal dog tilføjes, at i daglig tale anvendes de danske ord ofte i tilpasset

form, fx *produkt* for *vora*, *kundi* for *viðskiftari*, *leverandørur* for *útvegari*, *undir-
leverandørur* for *undirútvegari*.

I olie-ordlisten anvendes for det meste færøske nydannelser, fx *útbástur* for *blowout*, *kolvetni* for *hydrocarbon*, *frálandsboring* for *offshore drilling*, *atstöðuskip* for *standby boat* og *veitingarskip* for *supply vessel*. Importord bruges som navne på stoffer, fx *bentonitt* for *bentonite*, *dolomitt* for *dolomite*, *heptan* for *heptane*.

Færøske radioamatører har en interesseorganisation. I et nummer af organisationens medlemsblad, *Oyarin* (fra en gang i 1970'erne) diskuterer de fordele og ulemper ved nationale og internationale fagord. De foretrækker færøske nydannelser, fordi de internationale fagord har svært ved at tilpasse sig færøske bøjnings- og udtaleregler. Radioamatørerne har en færøsk ordliste for radioteknologi og elektricitet med danske og engelske ækvivalenter. Om orddannelsesprincipperne siger de, at tilpasning af importordet altid bør være den sidste udvej (*Oyarin* nr. 12, u.å.).

6. Sammenfatning

I 1846 udkom de første færøske tekster med Hammershaimbs retskrivning. Med dette redskab begyndte udviklingen og genrejsningen af det færøske sprog. Genrejsning skal her forstås som generobringer af tabte domæner, og udvikling skal forstås som udvikling af nye funktioner. Fra at være et samfund med dansk som dominerende sprog i fx offentlige, administrative, kirkelige og undervisningsmæssige forhold, er Færøerne nu et færøksproget samfund med færøsk på stort set alle områder. Vikør (2001: 111) påpeger, at et af de få områder, som endnu ikke er færøksproget er det, som han kalder for "popular culture" (film med danske undertekster, dansksproget kiosklitteratur, danske ugeblade, danske magasiner, mange dansksprogede programmer i færøsk tv osv.).

Færøsk har erobret mange domæner fra slutningen af 1800-tallet og til i dag. Her følger nogle milepæle op gennem historien:

- Færøske aviser fra (1890)
- Færøsk folkehøjskole (1899)
- Færøsk bliver undervisningsfag på lærerseminariet (1907)
- Færøsk bliver obligatorisk fag i folkeskolen (1912)
- Skriftlig færøsk bliver obligatorisk fag i skolen (1920)
- Alle lærere skal gennemgå et kursus i færøsk før de ansættes (1931)
- Færøsk ligestilles med dansk som undervisningssprog (1938)
- Færøsk ligestilles med dansk som kirkesprog (1939)
- Færøsk anerkendes som øernes hovedsprog (1948)
- Færøsk bibel (1949)
- Færøsk radio (1957)
- Færøske stednavne standardiseres med færøsk retskrivning (1960)
- Færøsk salmebog og kirkebibel (1961)

Færøsk TV (1984)
 Færøsk sprognævn (1985)
 Færøsk personnavnelov (1992).

Et af de centrale spørgsmål i normeringen var ordforrådet. Man valgte allerede i slutningen af 1800-tallet den såkaldte purisme, som betød at man ville danne færøske afløsningsord i stedet for at anvende importord. Argumentet var at importordene virkede fremmede for den færøske sprogstruktur. Den første færøske purist, Jakob Jakobsen (1864–1918), mente at man burde danne nye ord for nye begreber. Normeringen kommer meget klart til udtryk i Jakob Jakobsens ordbog til *Færøsk Anthologi*. Han opfører danske importord med henvisning til det tilsvarende færøske.

Siden dengang har purismen været fremtrædende i normeringen af såvel almensproget som fagsproget. Normeringen har fra begyndelsen forsøgt at sætte grænser op for, hvad der er færøsk og hvad der er dansk.

I 1990'erne ændredes holdningen til purismen og importord. Ordbogsredaktørerne optog mange importord og almindeligt anvendte talesprogsord i ordbøgerne. Der skete dog intet egentligt brud med purismen som princip.

Det store ordbogs-år ti var 1990'erne. Fra 1992 til 2000 udkom fem store ordbøger: *Ensk-føroysk* (1992), *Donsk-føroysk* (1995), *Donsk-føroysk* (1998), *Føroysk orðabók* (1998) og *Føroysk samheitaorðabók* (2000) på ca. 4000 sider tilsammen. Denne store virksomhed kan skyldes at landsstyret bevilgede penge til ordbogsarbejde, særlig til tosprogede ordbøger. Nordisk sprogråd har de sidste år ydet en årlig støtte til de små sprogområder i Norden. Disse penge er kommet færøske ordbogsarbejder til gode. Man ville udruste sprogene imod den voksende globalisering, hvor den engelsksproglige dominans var overvældende.

Arbejdet med at udvikle færøsk fagsprog er foregået helt fra slutningen af 1800-tallet til i dag. De ældste kendte ordlister er Rasmus Rasmussens geometri-ordlister fra århundredeskiftet og Jakob Jakobsens ord i den færøske udgave af almanakken fra Københavns observatorium. Efter anden verdenskrig intensiveredes indsatsen for færøsk med udgivelser af ordbøger, ordlister, fagbøger, lærebøger osv., samtidig med at sprogrøgten institutionaliseredes. Fagsprogsarbejdet har været udført i purismens ånd, og man har bestræbt sig på at få lavet færøske afløsningsord. Man kan dog se en del importord blandt de færøske termer i fx nyere lærebøger og fagordlister.

Der etableredes institutioner, hvis formål var at udvikle og fremme færøsk. I slutningen af 1800-tallet fik oprettelsen af *Føringafelag* og dets avis *Føringatíðindi* stor betydning for udviklingen af færøsk. Og *Føroya Fólkaháskúli* har op gennem 1900-tallet haft meget stor betydning for udviklingen af færøsk. Institutioner som fx *Føroya Málfelag*, *Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags* og *Føroyska málnevndin* har været vigtige aktører som støtteapparat i implementeringen. Medierne (*Útvarp Føroya* og *Sjónvarp Føroya* samt aviserne) og færøske lærebøger og fagbøger har også haft stor betydning. Forlagene har som udgiver af skolebøger spillet sen stor rolle i normeringen.

Referencer

- Andreassen, Hanus. 1979. *Kveikt og kannað*. Tórshavn: Føroya Skúlabólagrunnur.
- av Skarði, Jóhannes. 1960. *Føroyskt orðatílfar I. Úr Fyrisitingar- og Skrivstovumáli. Danskur-Føroyskur Orðalisti*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- av Skarði, Jóhannes. 1967. *Donsk-føroysk orðabók*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- á Ryggi, Mikkjál. 1935. *Dýralæra*. Tórshavn
- Barnes, Michael. 1999. Føroysk orðabók. I: *Málting* 25, s. 34-38.
- Brunstad, Endre. 2001. *Det reine språket*. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk. (Afh. til doctor artium-graden.) Bergen: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Clausén, Ulla. 1978. *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöerna*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Dahl, Jákup. 1908. *Føroysk mállæra til skúlabrúks*. Keypmannahavn & Kristiania: Hitt føroyska Bókmentafelagið.
- Dahl, Árni. 1983. *Føroysk bókmentasøga III*. Tórshavn: Fannir.
- Debes, Hans Jacob. 1991. Tjóðskaparrørsla sum søguligt fyrirbrigdi og granskingarevni. I: *Fróðskaparrit* 36-37, s. 8-27.
- Djurhuus, Napoleon. 1959. *Indberetninger fra en Reise i Færø 1781 og 1782*. København: Selskabet til udgivelse af kildekrifter og studier.
- Hammershaimb V.U. 1891. *Færøsk Anthologi*. København.
- Heinesen, Maud & Firouz Gaini & Marjun Arge Simonsen. 2002. *Føroya Fróðskaparfelag 1952-2002*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- í Skála, Anfinnur & Jonhard Mikkelsen & Zakarias Wang. 1992. *Ensk-føroysk orðabók*. Tórshavn: Stiðin.
- í Skála, Anfinnur & Jonhard Mikkelsen & Zakarias Wang. 1998. *Donsk-føroysk orðabók*. Tórshavn: Stiðin.
- Jacobsen, Jógvan í Lon. 1998. Móðurmálsorðabókin sum grundarlag undir øðrum orðabókum. I: *Málting* 22, s. 14-23.
- Jacobsen, Jógvan í Lon. 1999. Udenlandske navne i det færøske atlas. I: B. Helleland & L. Nilsson (red.), *Rapport frå NORNA's tjuesjette symposium i Oslo 28.-30 mai 1997*, s. 21-30. Uppsala: Nordisk språkråd & Norna-förlaget.
- Jacobsen, Jógvan í Lon. 2000. Føroysk samheitaorðabók. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 22, s. 261-264. Reykjavík: Íslenska málfræðifélagið.
- Jacobsen, Jógvan í Lon. 2001. Standardfærøsk eller standard i færøsk. I: *Sprog i Norden* 2001, s. 47-65. Oslo: Novus forlag.
- Joensen, Hans Debes. 1969. *Alisfrøði*. Tórshavn.
- Joensen, Jóan Pauli. 1990. *Fróðskaparsetur Føroya 1965-1990. Stutt søguligt yvirlit á 25 ára degnum 20. mai 1990*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Jóansson, Tórður. 1997. *English loanwords in Faroese. A Thesis presented for the degree of Doctor of Philosophy at the University of Aberdeen*. Tórshavn: Fannir.
- Jóhannesarson, Tórður & Hans Joensen. 1999. Álmanakkin hjá Keypmannahavnar lærda háskúla. I: *Varðin* 66, s. 7-21.

- Jón Helgason. 1931. M.A. Jacobsen og C. Matras: Føroysk-donsk orðabók (Færøsk-dansk ordbog). Tórshavn 1927-8. I: *Arkiv for nordisk filologi* XXXVII, s. 302-307.
- Larsen, Kaj. 1991. Eitt stavsetingaruppskot. I: *Málting* 2, s. 2-12.
- Larsen, Kaj. 1993. Hin fyrsti málreinsarin. I: *Málting* 9, s.12-19.
- Matras, Christian & M.A. Jacobsen. 1927/28. *Føroysk-donsk orðabók*. Tórshavn & København: Felagið Varðin & J.H. Schultz Forlag A/S.
- Matras, Christian. 1929. Hin føroyski málsurningurin og støða hans í norrønum nýreisingarverki. I: *Varðin* 9, s. 46-59.
- Matras, Christian. 1939. *Svabos færøske Visehaandskrifter*. København: Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.
- Matras, Christian. 1943. *Svabos glossar til færøske Visehaandskrifter*. København: Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.
- Matras, Christian. 1951. Det færøske skriftsprog af 1846. I: *Scripta Islandica. Isländska Sällskapetets årsbok 2/1951*.
- Matras, Christian. 1957. *Greinir og ritgerðir* [eftir Jakob Jakobsen]. Tórshavn.
- Matras, Christian. 1966. *Dictionarium Færoense - Færøsk-dansk-latinsk ordbog*. [Færoensia VII]. København: Munksgaard.
- Matras, Christian. 1970. *Dictionarium Færoense*. II. Indledning og registre. København: Munksgaard.
- Oyarin* [u.å.] Radiamatørernes medlemsblad. Tórshavn.
- Petersen, Hjalmar P. 1995. *Donsk-føroysk orðabók*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther. 1985. Orðagerð á heimligum støði. I: *Sprog i Norden 1985*, s. 46-56.
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther. 1990. *Nøkur teldorð*. Tórshavn: Føroyska málnevndin
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther. 1991a. Hugleiðingar um málrøktarmannin Chr. Matras. I: *Málting* 1, s. 4-14.
- Poulsen, Jóhan Hendrik Winther. 1991b. Føroyska málnevndin. I: *Fróðskaparrit* s. 39-56.
- Poulsen, Jóhan Hendrik W. & Zakaris S. Hansen & Jógvan í Lon Jacobsen & Marjun Simonsen. 1998. *Føroysk orðabók*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Poulsen, Suni. 1996. *Gøðskustýring og gøðskutrygging*. Tórshavn.
- Rafn, Carl Christian (red.). 1832. *Færingesaga eller Færøboernes Historie i den islandske Grundtext med færøisk og dansk Oversættelse*. Kjøbenhavn.
- Rasmussen, Rasmus. 1910. *Plantulera*. Tórshavn: Hitt føroyska bókmentafelagið.
- Rasmussen, Rasmus. 1936. *Føroya Flora*. Tórshavn: Føroya málfelag.
- Rasmussen, Rasmus. 1950. *Føroysk plantunøvn*. Tórshavn.
- Rithøvundabókin*. 1995.
- Schrøter, J.H. 1823. *Evangelium Sankta Mattheussa aa Først og Danskt*. Randers: Det danske Bibelselskab.
- Simonsen, M.A. 2001. Leitorðaurval við serligum atliti at orðum við ónorrønum ats-koytum. (Upubliceret opgave ved *Føroyamálsdeildin* (Inst. for færøsk sprog og lit-

- teratur ved Færøernes universitet.)
- Skårup, Poul. 1964. *Rasmus Rask og færøsk*. [Færoensia VI]. København.
- Thomsen, Johnny. 1986. Ensk-føroysk orðabók. I: *Brá* 8, s. 11-23.
- Thomsen, Johnny. 1996. Brúka argjakonur lepastift? Ella nýta argjakvinnur varrastift? I: *Málting* 16, s. 10-24.
- við Høgdalsá, Hanus. 1944. *Føroysk postorð*. Tórshavn.
- Weyhe, Eivind. 1996. Bendingarmunur í føroyskum málförum. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 18, s. 71-118.
- Vikør, Lars S. 2001. *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. Oslo: Novus.
- Vikør, Lars S. 2001. Språknormering i ein språkkontaktsituasjon. I: Kurt Braunmüller & Jógvan í Lon Jacobsen (red.), *Moderen lingvistiske teorier og færøsk*, s. 181-198. Oslo: Novus.